

TAMPEREEN YLIOPISTO

Johtamiskorkeakoulu

KUNTOUTUSTUEN JÄLKEEN - TAKAISIN TYÖHÖN VAI TYÖKYVYTTÖMYYSELÄKKEELLE

Taloustiede
Pro gradu -tutkielma
Marraskuu 2014
Ohjaaja: Jari Vainiomäki

Tua Aimola

TIIVISTELMÄ

TAMPEREEN YLIOPISTO, Johtamiskorkeakoulu

Taloustiede

AIMOLA, TUA: Kuntoutustuen jälkeen - takaisin työhön vai työkyvyttömyyseläkkeelle

Pro gradu -tutkielma, 71 sivua

Marraskuu 2014

Avainsanat: Kuntoutustuki, työkyvyttömyyseläke, työhön paluu, logit-malli

---

Työeläkejärjestelmän mukaan henkilön työkyvyn heikentyessä yhtäjaksoisesti vähintään vuoden ajan niin, että työkyvystä on jäljellä enää kaksi viidesosaa, voidaan henkilölle myöntää työkyvyttömyyseläke. Jos työkyvyn voidaan olettaa palautuvan hoidon ja kuntoutuksen jälkeen, työkyvyttömyyseläke myönnetään määräaikaisena eli niin kutsuttuna kuntoutustukena.

Tutkielman tavoitteena on selvittää, missä tilanteessa kuntoutustukea saaneet henkilöt ovat 2-3 ja 4-5 vuotta kuntoutustuen alkamisen jälkeen ja miten eri tilanteissa olevat henkilöt jakautuvat jo hakemusprosessissa tiedossa olevien tekijöiden suhteen (tutkimuskysymys 1). Tutkielmassa tutkitaan lisäksi miten hyvin eri selittävillä tekijöillä pystytään ennustamaan kuntoutustuen jälkeistä tilannetta (tutkimuskysymys 2) ja kuntoutustuen jälkeistä työhön paluuta (tutkimuskysymys 3). Ensimmäistä tutkimuskysymystä tutkitaan kuvailevan tilastotieteen avulla. Toista ja kolmatta tutkimuskysymystä tutkitaan kuvailevan tilastotieteen menetelmien lisäksi logistisella regressioanalyysillä. Tutkielman aineisto on koottu Keskinäisen työeläkeyhtiöiden yhteisestä ansaintarekisteristä poimittujen tietojen perusteella. Aineisto (N=1325) on yksilötason pitkäaikaisaineisto, jossa seurataan henkilöitä, joilla on alkanut vuonna 2008 Varman myöntämä uusi työeläkelain mukainen täysi kuntoutustuki. Seuranta-ajanjakso on vuoden 2012 loppuun.

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen tulosten mukaan suurin osa kuntoutustukea saaneista päättyy pysyväälle työkyvyttömyyseläkkeelle. Kuntoutustuen päätyminen ilman uutta eläkettä on kuitenkin nuorempien ikäryhmien osalta suhteellisesti yleisempää kuin pysyväälle työkyvyttömyyseläkkeelle päätyminen, kun kuntoutustuen alkamisesta on kulunut 4-5 vuotta. Seurantajakson päättyessä 4-5 vuotta kuntoutustuen alkamisen jälkeen kuntoutustuki jatkui kuitenkin edelleen noin joka kolmannella kuntoutustuen alkaessa alle 35-vuotiaalla.

Toiseen tutkimuskysymykseen saatujen tulosten mukaan työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyminen on sitä todennäköisempää mitä vanhempi henkilö on kuntoutustuen alkaessa sekä niiden osalta, joiden työkyvyn heikkenemisen pääsyy on jokin mielenterveyden häiriö. Kuntoutustuen päätyminen ilman uutta eläkettä on taas todennäköisempää kuntoutuskorotusta saaneiden, ennen kuntoutustukea työssä olleiden ja kuntoutustuen rinnalla töitä tehneiden osalta.

Työhön paluun todennäköisyyttä kuntoutustuen jälkeen (tutkimuskysymys 3) parantavat samat tekijät kuin kuntoutustuen päättymistä ilman uutta eläkettä. Näiden lisäksi työhön paluu on todennäköisempää suurempaa eläkettä saavien osalta ja muiden sairausryhmien kuin mielenterveyden häiriöiden osalta.

Sisällysluettelo

1	JOHDANTO	1
2	TYÖKYVYTTÖMYYSELÄKKEET	5
2.1	Työkyvyttömyyseläkkeiden myöntöperusteet	5
2.2	Työkyvyttömyyseläkkeille siirtyneet vuosina 2000–2012	5
2.3	Kuntoutustuki	7
2.4	Työkyvyttömyyseläkkeen määrä	9
2.5	Työskentely työkyvyttömyyseläkkeen rinnalla	10
3	TYÖELÄKEKUNTOUTUS	12
3.1	Työeläkekuntoutuksen tarkoitus	12
3.2	Oikeus työeläkekuntoutukseen ja kuntoutujien määrä 2004–2013	13
3.3	Työeläkekuntoutuksen keinot ja kuntoutusajan toimeentulo	14
3.4	Eläketaustaisten henkilöiden työeläkekuntoutus	15
4	TYÖNANTAJAN OMAVASTUUN TYÖKYVYTTÖMYYSELÄKKEISSÄ	17
4.1	Työnantajan omavastuun tausta	17
4.2	Omavastuumalli	18
4.3	Maksuluokkamalli	19
4.4	Mallien erot ja kannustinvaikutukset	21
5	AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET	23
6	AINEISTO, TUTKIMUSKYSYMYKSET JA -MENETELMÄT	28
6.1	Aineisto	28
6.1.1	Aineisto sukupuolen, iän ja sairausryhmien mukaan	29
6.1.2	Kuntoutustukijaksot ja kesto	32
6.1.3	Eläkkeen määrä	34
6.1.4	Kuntoutuskorotus	35
6.1.5	Työnantajasegmentti	36
6.1.6	Ansaintarekisterin tietojen perusteella muodostetut muuttajat	37
6.2	Tutkimuskysymykset ja -menetelmät	38
7	KUNTOUTUSTUELLE JÄÄNEIDEN TILANNE 2-3 JA 4-5 VUOTTA KUNTOUSTUEN ALKAMISEN JÄLKEEN	43
7.1	Kuntoutustuelle jääneiden tilanne	43
7.2	Kuntoutustuen jälkeiseen tilanteeseen vaikuttavat tekijät	48
8	TYÖHÖN PALUU KUNTOUTUSTUEN JÄLKEEN	53
8.1	Kuvailevaa analyysia	53
8.1.1	Työhön palanneiden osuudet poikkileikkaushetken mukaan	55
8.1.2	Palannut töihin	56
8.2	Työllistymisen todennäköisyyteen vaikuttavat tekijät	56
8.2.1	Työhön paluu poikkileikkaushetken mukaan	56
8.2.2	Työhön paluu koko tarkasteluajanjaksolta	59
8.3	Työhön paluu vanhimman ja nuorimman ikäryhmän osalta	61
9	YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	63
	LÄHTEET	69

1 JOHDANTO

Työurien pidentäminen ja työhön osallistumisen lisääminen on keskeinen kansallinen tavoite. Työurien pidentämisellä niin alku kuin loppupäästä pyritään vastaamaan eliniän kasvun ja väestön ikääntymisen aiheuttamaan huoltosuhteen kasvun tuomiin hoiva- ja eläkemenojen kasvuun. Keskimääräistä eläkkeelle siirtymisikää laskee erityisesti suuri työkyvyttömyyseläkkeiden määrä ja niiden aikainen alkavuus. Vuonna 2013 työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden keski-ikä oli noin 51,9 vuotta (TELA).

Keskeistä työurien pidentämisen kannalta on se, että ihmiset jatkavat työssä pidempään. Sairauden, vian tai vamman myötä työkyky voi kuitenkin alentua niin, että työskentely ei ole enää mahdollista. Kun työkyvystä on jäljellä enää kaksi viidesosaa, on henkilö oikeutettu täyteen työkyvyttömyyseläkkeeseen. Työkyvyttömyyseläke voidaan myöntää toistaiseksi voimassa olevana tai määräaikaisena. Määräaikainen työkyvyttömyyseläke eli kuntoutustuki myönnetään silloin, kun voidaan olettaa, että henkilö pystyy palaamaan työelämään hoidon ja kuntoutuksen jälkeen (TyEL 35§). Työurien pidentämisen kannalta on siis tärkeää, että mahdollisimman moni, jolle työkyvyttömyyseläke on myönnetty kuntoutustukena, palaisi työelämään kuntoutustukijakson päätyttyä. Muissa maissa ei ole käytössä Suomen kuntoutustukea vastaavaa etuutta. Muiden maiden määräaikaiset työkyvyttömyysetuudet eroavat joko korvaussuhteissa tai myöntöperusteissa.

OECD:n vuonna 2010 tekemän selvityksen mukaan vain harvat pystyvät palaamaan työelämään työkyvyttömyyseläkkeen jälkeen. Myös Suomessa tehtyjen tutkimusten mukaan kuntoutustuen jälkeinen työhön paluu jää vähäiseksi. (Gould, Grönlund, Korpiluoma, Nyman & Tuominen 2007; Gould, Lampi & Nyman 2011; Laaksonen & Gould 2014). Lähes puolella kaikista Suomen työeläkejärjestelmän työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyvistä eläke alkaa kuitenkin kuntoutustukena. Gouldin ym. (2011) tekemän Suomen työeläkejärjestelmän rekisteritietoihin perustuvan selvityksen mukaan vuonna 2005 alkaneista kuntoutustuista vain 13 prosenttia palasi työhön kuntoutustuen jälkeen.

Työhön palanneiksi katsotaan henkilöt, joiden kuntoutustuki on päättynyt ilman uutta eläkettä ja he ovat työllistyneet kuntoutustuen päätyttyä. Työllistymistä tarkastellaan usein tietyn poikkileikkaushetken, töissä vuoden lopussa, mukaan (Gould ym.2011). Toinen tapa tutkia työllistymistä on tarkastella sitä jonkun aikavälin sisällä. Laaksosen ja Gouldin (2014) mukaan joka neljäs palasi työhön kuntoutustuen jälkeen, kun työhön palaamista tarkasteltiin kumulatiivisesti neljän vuoden ajan kuntoutustuen alkamisesta.

Työhön palanneeksi katsominen edellyttää siis, että henkilön kuntoutustuki on päättynyt. Tutkielmassani tutkin missä tilanteissa henkilöt ovat 2-3 ja 4-5 vuotta kuntoutustuen alkamisen jälkeen kuvailevan tilastotieteen menetelmillä (tutkimuskysymys 1). Erityisen kiinnostavaa on se, kuinka moni on siirtynyt pysyväälle työkyvyttömyyseläkkeelle ja kuinka monen kuntoutustuki on päättynyt ilman uutta eläkettä. Tuloksia verrataan Gouldin ym. (2011) tekemään koko työeläkejärjestelmän kattavaan rekisteriselvitykseen.

Tämän jälkeen tutkin tarkemmin niitä, joiden kuntoutustuki on päättynyt ilman uutta eläkettä tai muuttunut pysyväksi työkyvyttömyyseläkkeeksi logit mallin avulla. Mallissa tutkitaan, mitkä selittävät tekijät vaikuttavat työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisen todennäköisyyteen ja toisesta suunnasta katsottuna kuntoutustuen päättymiseen ilman uutta eläkettä (tutkimuskysymys 2). Vastaavaa tutkimusta ei ole aikaisemmin tehty.

Kolmannessa tutkimuskysymyksessä tutkin kuntoutustuen jälkeistä työhön paluuta. Logit mallin avulla tutkitaan millä mallin selittävistä tekijöistä pystytään ennustamaan työhön palaamista.

Työsuhteen voimassaolo kuntoutustuen tai pitkän sairauspoissaolon aikana on nostettu merkittäväksi työhön paluuta edistäväksi tekijäksi aikaisemmissa tutkimuksissa (Joensuu, Kivistö, Malmelin & Lindström 2008; Gould ym. 2011; Bloch & Prins 2001 ja ISSA 2002). Juopperin ja Lammen (2012) tekemän rekisteriselvityksen mukaan työsuhteessa olevien määrä kuitenkin laskee jyrkästi ennen työkyvyttömyyseläkkeen päätösvuotta. Voimassa olevan työsopimuslain (2001, 7.luku 2§) mukaan työnantajalla on oikeus irtisanoa työntekijä, mikäli työntekijän työkyky on heikentynyt olennaisesti ja pitkäaikaisesti niin, että työnantajalta ei voida kohtuudella edellyttää työsuhteen jatkamista. Olennaiseksi ja pitkäaikaiseksi työkyvyn heikkenemiseksi on

oikeuskäytännöissä katsottu yleensä noin vuoden kestänyt työkyvyttömyys (Työsopimuksen irtisanominen). Työkyvyttömyyseläkkeen saamiseksi työkyvyn on pitänyt heiketä yhtäjaksoisesti vähintään vuoden ajan (TyEL 44§). Työsopimuslain mukainen työnantajan irtisanomisoikeus toteutuu siis usein samaan aikaan kun henkilö on oikeutettu hakemaan työkyvyttömyyseläkettä. On ristiriitaista, että työkyvyttömyyseläkkeen hakeminen ja työnantajan irtisanomisoikeus näin ollen tapahtuvat usein samoihin aikoihin, vaikka aikaisempien tutkimustulosten mukaan juuri työsuhteen pysyminen olisi erityisen tärkeätä työhön palaamisen edistämiseksi.

Työntekijän eläkelain syntymästä lähtien, 1960-luvulta, alkaneista työkyvyttömyyseläkkeistä on koitunut kustannuksia suurille työnantajille. Tämän työnantajan omavastuuperiaatteen mukaan suuret työnantajat ovat olleet vastuullisia kattamaan työkyvyttömyyseläkkeelle joutuvien työntekijöidensä eläkkeiden kustannukset osittain tai täysimääräisenä eläketapahtumasta vanhuuseläkeikään asti. Omavastuuperiaatteen tavoitteena on sitouttaa työnantajat huolehtimaan työntekijöidensä työkyvyn ylläpitämisestä ja näin vähentää työkyvyttömyyseläkkeitä. Työnantajan omavastuu määräytyi vuoteen 2006 asti niin sanotun omavastuumallin mukaisesti, jonka jälkeen työnantajan omavastuun laskemisessa siirryttiin maksuluokkamalliin. Maksuluokkamallin myötä yksityisellä sektorilla tapahtui muutoksia eri eläkkeiden työnantajakustannusten laskemisessa. Maksuluokkamallissa kuntoutustuista ei synny kustannusvaikutuksia työnantajalle, jolloin myönnettyistä eläkkeistä vain toistaiseksi voimassa olevat eli pysyvät työkyvyttömyyseläkkeet vaikuttavat työnantajan maksuluokan määräytymiseen. Omavastuumallin aikana myös alkaneista kuntoutustuista syntyi kustannuksia työnantajille. (Ylinen 2010)

Työsuhteen voimassaolon vaikutusta tarkastellaan selittävänä muuttujana toisessa ja kolmannessa tutkimuskysymyksessä. Kolmen tutkimuskysymyksen lisäksi tutkielmassa tarkastellaan työnantajan omavastuuperiaatetta ja sen kannustinvaikutusten toimimista aikaisemman tutkimustiedon perusteella.

Tutkielman aineisto on henkilötason pitkittäisaineisto, jossa seurataan työeläkelain perusteella Keskinäisen työeläkevakuutusyhtiö Varman (myöhemmin Varma) myöntämiä vuonna 2008 alkaneita uusia kuntoutustukia vuoden 2012 loppuun saakka (N=1325). Aineisto on poimittu Varman tietovarastosta lukuun ottamatta työsuhde- ja

etuusjaksotietoja, jotka on saatu Eläketurvakeskuksesta työeläkeyhtiöiden yhteisestä ansaintajärjestelmästä.

Varma on Suomen suurin yksityisen sektorin työeläkevakuuttajista, joka vastaa noin 870 000 henkilön työeläketurvasta ja on 37,7 miljardin euron sijoitusomaisuudellaan Suomen suurin yksityinen sijoittaja. Lakisääteisen eläkevakuuttamisen lisäksi Varma tarjoaa asiakkaille työeläkekuntoutus- ja työhyvinvointipalveluita, jotka tukevat työkykyä ja auttavat jaksamaan pidempään työelämässä. (Varman vuosikertomus 2013.)

Tutkielman alussa on kuvattu työkyvyttömyyseläkkeisiin liittyvä lainsäädäntö ja eri työkyvyttömyyseläkkeille siirtyneiden määrät vuodesta 2000 lähtien. Tämän jälkeen tarkastellaan tarkemmin tutkimuksen kohteena olevia kuntoutustukia ja niiden osuuksia sukupuolen, iän ja sairausryhmän mukaan kaikista työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneistä. Toisen luvun lopussa on kuvattu työkyvyttömyyseläkkeen määrän muodostuminen ja lainsäädäntö työkyvyttömyyseläkkeen rinnalla työskentelystä.

Luvussa kolme tarkastellaan työeläkekuntoutusta ja siihen liittyvää lainsäädäntöä. Luvussa neljä on avattu työnantajan omavastuuperiaatteen toteutuminen työkyvyttömyyseläkkeissä ja tuloksia sen toimivuudesta eri tutkimuksista. Luvussa viisi on kooste aikaisemmista tutkimuksista, joissa on käsitelty kuntoutustuen jälkeistä tilannetta ja työhön paluuta.

Näiden lukujen jälkeen kuvataan tutkielman aineisto, menetelmät ja tutkimuskysymykset. Luvuissa 7 ja 8 vastataan tutkimuskysymyksiin. Viimeisessä luvussa vertaillaan saatuja tuloksia aikaisempien tutkimusten tuloksiin ja pohditaan tulosten merkitystä.

2 TYÖKYVYTTÖMYYSELÄKKEET

2.1 Työkyvyttömyyseläkkeiden myöntöperusteet

Työkyvyttömyyseläkkeiden tarkoituksena on korvata 18–62-vuotiaille pitkäaikaisesta työkyvyttömyydestä johtuvaa ansionmenetystä ja näin taata kohtuullinen toimeentulon jatkuvuus työkyvyttömyyden sattuessa. Työkyvyttömyyden katsotaan olleen pitkäaikaista, kun henkilön työkyky on heikentynyt sairauden, vian tai vamman takia yhtäjaksoisesti vähintään vuoden ajan. Työkyvyttömyyseläke voidaan myöntää määräaikaisena tai toistaiseksi voimassa olevana sekä osittaisena tai täytenä eläkkeenä. Täyden työkyvyttömyyseläkkeen myöntäminen edellyttää, että henkilön työkyky on heikentynyt vähintään kolmella viidesosalla, osatyökyvyttömyyseläkkeessä kahdella viidesosalla. Osatyökyvyttömyyseläkkeen suuruus on puolet täyden eläkkeen määrästä. Määräaikaisena myönnettyjen työkyvyttömyyseläkkeiden eli kuntoutustukien korvaustaso on sama kuin toistaiseksi voimassa olevien. Työkyvyttömyyseläke myönnetään kuntoutustukena silloin, kun eläkkeenhakijan työkyvyn voidaan olettaa palautuvan hoidon ja kuntoutuksen jälkeen. (Kuuva 2011, s.16; TyEL 35§).

Arvioitaessa työkyvyn heikentymistä otetaan huomioon työntekijän jäljellä oleva kyky hankkia itselleen ansiotuloja sellaisella työllä, jota hänen kohtuudella voidaan edellyttää tekevän. Tällöin huomioidaan myös työntekijän koulutus, aikaisempi toiminta, ikä, asuinpaikka ja muut näihin rinnastettavat tekijät. Työkyvyn vaihdellessa otetaan huomioon myös työntekijän vuotuinen ansio. Arvioitaessa 60 vuotta täyttäneen työntekijän oikeutta työkyvyttömyyseläkkeeseen painotetaan lisäksi työkyvyttömyyden ammatillista luonnetta. (TyEL 35§)

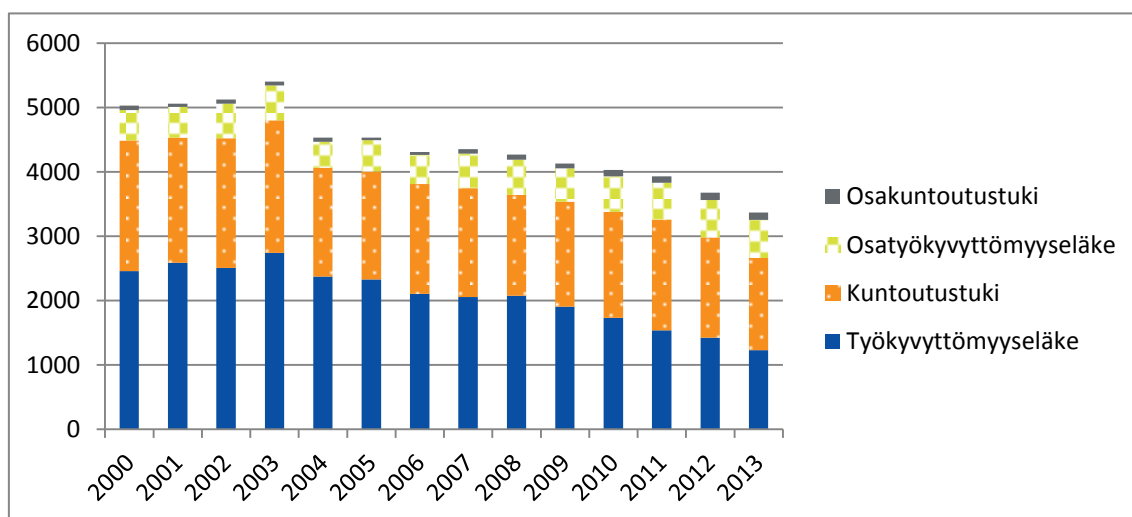
2.2 Työkyvyttömyyseläkkeille siirtyneet vuosina 2000–2012

Kuviossa 1 on kuvattu Varmassa myönnetyt vuosina 2000–2013 alkaneet uudet työkyvyttömyyseläkkeet lajeittain ja kuviossa 2 eri työkyvyttömyyseläkelajien prosenttiosuudet kaikista alkaneista työkyvyttömyyseläkkeistä. Työkyvyttömyyseläkkeiden yhteismäärä on laskenut vuoden 2000 noin viidestä

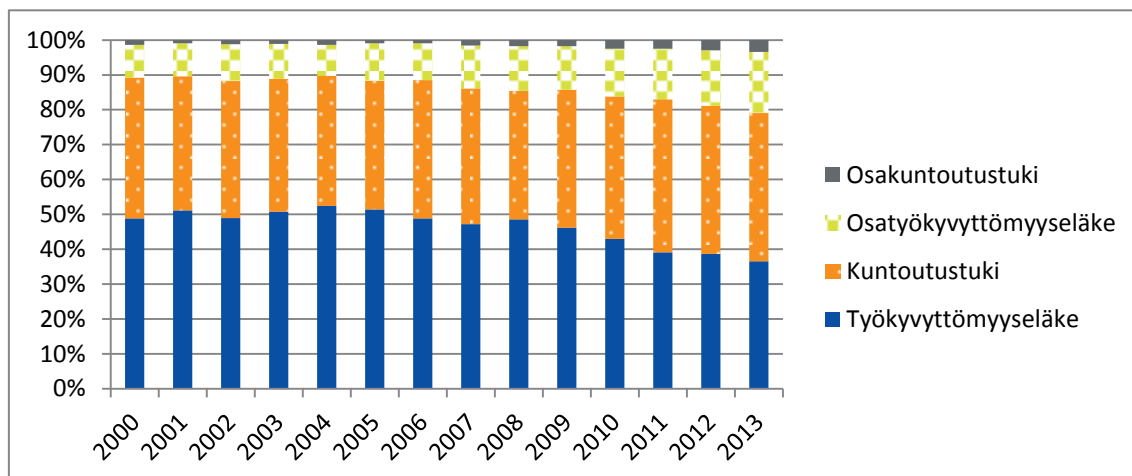

tuhannesta vajaaseen kolmeen ja puoleen tuhanteen vuonna 2013. Työkyvyttömyyseläkkeiden määrä kasvoi vuoteen 2003 saakka, jonka jälkeen niiden määrä on laskenut lähes vuosittain. Vuoteen 2011 asti suurin osa alkaneista uusista työkyvyttömyyseläkkeistä alkoi täysinä pysyvinä työkyvyttömyyseläkkeinä, jonka jälkeen kuntoutustukien osuus on ylittänyt pysyvinä myönnettyjen täysien työkyvyttömyyseläkkeiden määrän vuosittain. Vuonna 2013 alkaneista työkyvyttömyyseläkkeistä 43 prosenttia oli kuntoutustukia ja 37 prosenttia pysyviä työkyvyttömyyseläkkeitä. Myös osatyökyvyttömyyseläkkeiden osuus alkaneista työkyvyttömyyseläkkeistä on kasvanut vuoden 2003 10 prosentista vuoden 2013 19 prosenttiin. Suurin osa osatyökyvyttömyyseläkkeistä myönnetään pysyvinä eläkkeinä.

Kuvio 1. Varman myöntämät vuosina 2000–2013 alkaneet uudet työkyvyttömyyseläkkeet.

Kuvio 2. Varman myöntämät vuosina 2000–2013 alkaneiden eri työkyvyttömyyseläkkeiden osuudet alkaneista uusista työkyvyttömyyseläkkeistä.

2.3 Kuntoutustuki

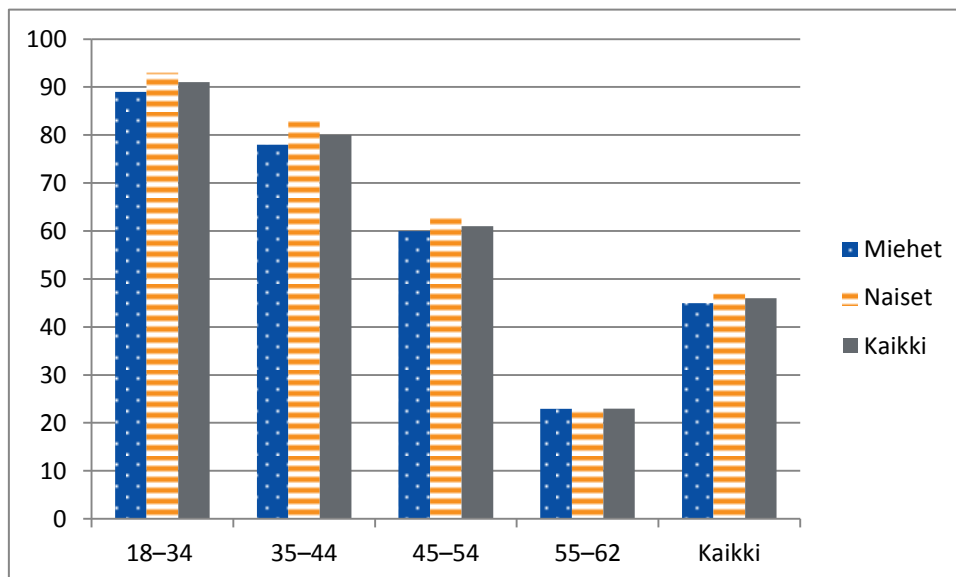
Kuntoutustuki eli määräaikainen työkyvyttömyyseläke voidaan myöntää henkilölle, jonka työkyky on heikentynyt yhtäjaksoisesti vähintään kolme viidesosaa vuoden aikana. Eläke myönnetään määräaikaisena kun voidaan olettaa, että henkilö pystyy palamaan työhön hoidon ja kuntoutuksen jälkeen. Kuntoutustuki myönnetään niin pitkäksi ajaksi, kun henkilön arvioidaan olevan työkyvytön työeläkelakien tarkoittamalla tavalla. Lisäksi kuntoutustuen myöntäminen edellyttää, että henkilölle on laadittu hoito- tai kuntoutussuunnitelma (TyEL 44§).

Nykypäivänä hoitomenetelmät ovat kehittyneet ja aikaisempaa useammissa tapauksissa toimintakyky voi parantua hoidon, lääkinnällisen kuntoutuksen tai ammatillisen kuntoutuksen avulla. Näin ollen työkyvyttömyyden pysyvyyttä on vaikea arvioida. Tällaisessa tilanteessa työeläkealan soveltamisohjeiden mukaan hakijalle tulisi myöntää työkyvyttömyyseläke määräaikaisena. Mikäli henkilön työkyky ei palaudu määräajassa, voidaan henkilölle myöntää jatkoa kuntoutustukeen, jos edelleenkin voidaan olettaa, että henkilön työkyky voi palautua hoidon ja kuntoutuksen jälkeen. Kuntoutustuen jatkumiselle ei ole säädetty laissa määräaikaa, mutta soveltamiskäytännössä eläkeoikeuden tullessa arvioitavaksi uudelleen kuntoutustuen jatkuttua noin kaksi vuotta, jatketaan kuntoutustukea enää vain perustellusta syystä. Useita vuosia jatkuva kuntoutustuki on perusteltua silloin, kun ammatillinen kuntoutus tai sairauden hoito on

vielä kesken. Kuntoutustuen jatkamisessa kahden vuoden jälkeen huomioidaan myös hakijan ikä. Mikäli kuntoutuksella ja hoidolla ei pystytä saavuttamaan odotettuja tuloksia ja näin ollen työkyvyn palautuminen ei enää näytä todennäköiseltä, voidaan kuntoutustuki muuttaa toistaiseksi voimassa olevaksi eli pysyväksi työkyvyttömyyseläkkeeksi. (Soveltamisohje: Työkyvyn arviointi ja eläkeasian ratkaiseminen.s.11–12)

Gouldin ym. (2007) tekemän rekisteriselvityksen mukaan, jossa tarkasteltiin vuonna 2004 päättyneitä kuntoutustukia, yksityisellä sektorilla myönnetyt täydet kuntoutustuet kestivät keskimäärin noin kaksi vuotta. Selvityksen mukaan kuntoutustukien kestot vaihtelevat työkyvyttömyyden aiheuttaman sairauden mukaan. Pisimpään kestivät sellaiset kuntoutustuet, joissa oli taustalla jokin mielenterveyden häiriö. Selvityksen mukaan ikäryhmittäin tarkasteltuna työkyvyttömyyseläkkeet myönnetään usein kuntoutustukena nuoremmille ikäryhmille ja sukupuolittain tarkasteltuna hieman useammin naisille kuin miehille. Kuviossa 3 on kuvattu vuonna 2010 koko työeläkejärjestelmässä kuntoutustuelle siirtyneiden prosenttiosuudet kaikista työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneistä iän ja sukupuolen mukaan.

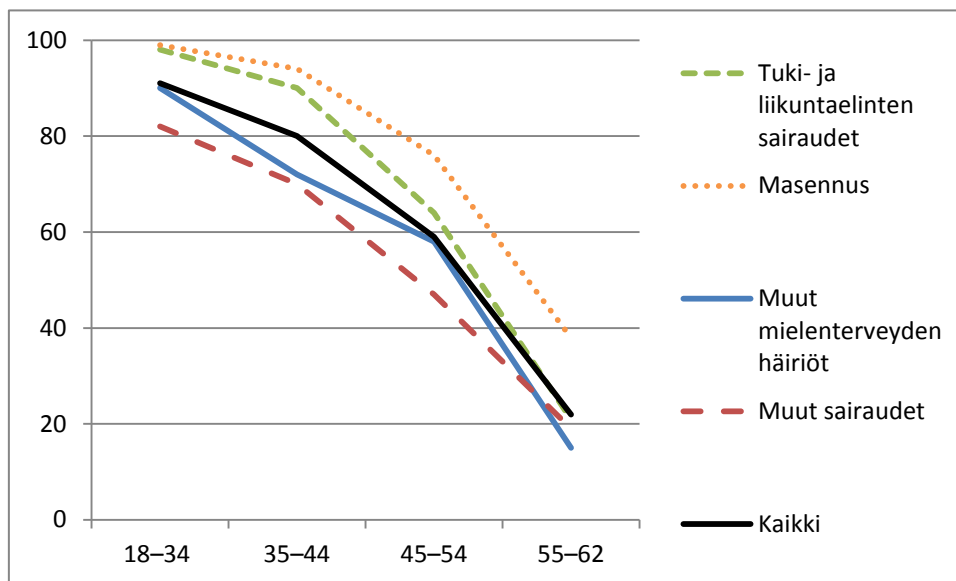
Kuvio 3. Koko työeläkejärjestelmässä kuntoutustuelle siirtyneiden % -osuus kaikista työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneistä vuonna 2010 iän ja sukupuolen mukaan.

Lähde: Gould ym. (2011)

Myös sairausryhmittäin tarkasteltuna kuntoutustukien käytössä on selviä eroja. Kuviossa 4 on kuntoutustuelle vuonna 2009 siirtyneiden prosenttiosuudet kaikista työeläkejärjestelmässä työkyvyttömyyseläkkeille siirtyneistä iän ja sairausryhmän mukaan. Työkyvyttömyyden perusteena olevista sairausryhmistä masennuksen ja tuki- ja liikuntaelinten sairauksien aiheuttamat työkyvyttömyyseläkkeet myönnetään muita sairausryhmiä useammin kuntoutustukina. (Gould ym. 2011)

Kuvio 4. Koko työeläkejärjestelmässä kuntoutustuelle siirtyneiden % -osuus kaikista työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneistä vuonna 2009 iän ja sairausryhmän mukaan.

Lähde: Gould ym. (2011)

2.4 Työkyvyttömyyseläkkeen määrä

Työkyvyttömyyseläkkeen määrä lasketaan eläketapahtumavuotta edeltävän vuoden loppuun mennessä ansaitun eläkkeen ja mahdollisen tulevan ajan eläkeosan yhteismäärästä. Tulevan ajan osuus lasketaan sen kalenterivuoden alusta, jona työntekijä on tullut työkyvyttömäksi sen kalenterikuukauden loppuun, jona työntekijä täyttää 63 vuotta. Tulevan ajan eläkkeen saaminen kuitenkin edellyttää, että työntekijällä on työeläkelakien mukaisia työansioita työkyvyttömyyden alkamisvuotta edeltäneiden kymmenen kalenterivuoden aikana yhteensä vähintään 12 566,70 euroa. Eläkkeen määrä on sama määräaikaisena ja toistaiseksi myönnettyissä

työkyvyttömyyseläkkeissä. Mikäli eläke myönnetään osa eläkkeenä, on eläkkeen määrä puolet täydestä eläkkeestä. (TyEL 38§; TyEL 66§)

Mikäli ansioiden perusteella karttunut työeläke jää pieneksi, maksetaan Suomessa asumisajan perusteella määräytyvää kansaneläkettä. Kansaneläke etuudet ovat työeläkevähenteisiä eli kansaneläke-etuudet pienenevät osittain työeläkkeen kasvaessa. Kansaneläkettä ei makseta mikäli työeläkkeen määrä ylittää yksinasuvalla 1310,30 euroa kuukaudessa ja vastaavasti parisuhteessa olevalla 1166,96 euroa. Kansaneläkkeen täysi määrä on yksinasuvalle 633,91 euroa ja parisuhteessa olevalle 562,27 euroa kuukaudessa. Täyttä kansaneläkettä voi saada silloin, kun työeläkkeen määrä on enintään 55,95 euroa kuukaudessa. (etk.fi)

Työ- ja kansaneläkkeiden lisäksi eläkkeitä maksetaan myös liikenne ja tapaturmavakuutuksien perusteella ja ne ovat ensisijaisia työ- ja kansaneläkkeisiin nähden. Ensisijaisuudella tarkoitetaan sitä, että työ- ja kansaneläkettä maksetaan vain siltä osin kuin eläke ylittää liikenne- ja tapaturmavakuutuksien perusteella maksettavan eläkkeen.

Näiden lisäksi vuonna 2010 tuli voimaan laki takuueläkkeestä, jonka tarkoituksena on turvata Suomessa asuvan eläkkeensaajan toimeentuloa maksamalla hänelle valtion varoista eläkettä, jos hänen eläkkeensä eivät muutoin riitä kohtuulliseen toimeentuloon. Täysimääräinen takuueläke on 593,79 euroa kuukaudessa. (Laki takuueläkkeestä 1§ ja 8§). Yksinkertaistaen voidaan sanoa, että takuueläke turvaa henkilön vähimmäiseläkkeen, jos henkilön kaikki eläkkeet ennen verotusta ovat yhteensä enintään 736,64 euroa kuukaudessa (Kela.fi).

2.5 Työskentely työkyvyttömyyseläkkeen rinnalla

Työtekijän eläkelain mukaan (TyEL, 47§) työntekijällä on oikeus tehdä työtä työkyvyttömyyseläkkeen rinnalla, mutta ansiot eivät saa ylittää 40 prosenttia (osa työkyvyttömyyseläkkeissä 60 prosenttia) vakiintuneesta keskiansiosta, joka lasketaan ennen työkyvyttömyyden alkamista olleista ansioista.

Vuoden 2010 alusta tuli voimaan määräaikainen työhön paluun edistämislaki (TyEdL), jonka tarkoituksena on tukea työkyvyttömyyseläkkeellä olevien henkilöiden satunnaista tai pidempiaikaista työllistymistä ilman pelkoa työkyvyttömyyseläkkeen menettämisestä. Lain mukaan työkyvyttömyyseläkkeensaajalla on oikeus ansaita työkyvyttömyyseläkkeensä rinnalla työansioita aina vähintään 687,74 euroa kuukaudessa (vuoden 2011 tasossa) ilman, että työkyvyttömyyseläkkeen maksaminen keskeytetään tai työkyvyttömyyseläke lakkautetaan. Laki oli alun perin voimassa vuoden 2013 loppuun, mutta lain voimassa oloa jatkettiin vuoden 2016 loppuun. Vuoden 2014 alusta lakiin tuli voimaan muutoksia työkyvyttömyyseläkkeen lepäämään jättämisen keston ja eläkkeen lakkauttamiseen liittyen. Muutosten myötä työkyvyttömyyseläkkeen lepäämäänjättämisjaksojen välissä edellytettävä aika lyhennettiin kolmesta kuukaudesta yhteen kuukauteen. Lepäämään jättämisellä tarkoitetaan henkilön oikeutta jättää eläkkeensä lepäämään sellaisen työskentelyn ajaksi, josta saadut tulot ylittävät ansiorajat. Työskentelyn päättyessä tai työtulojen laskiessa ansiorajojen alapuolelle, on henkilö oikeutettu saamaan lepäämään jätetyn eläkkeensä uudelleen maksuun ilman työkyvyn arviointia. Eläkkeen voi jättää lepäämään enintään kahdeksi vuodeksi. Lakiin tehtyjen muutosten tavoitteena on parantaa työkyvyttömyyseläkkeellä olevien henkilöiden mahdollisuuksia satunnaisten ja lyhytaikaisten töiden vastaanottamiseen.

3 TYÖELÄKEKUNTOUTUS

3.1 Työeläkekuntoutuksen tarkoitus

Työeläkelakien mukaisella ammatillisella kuntoutuksella eli työeläkekuntoutuksella tarkoitetaan yksilöllistä ja tarkoituksenmukaista kuntoutusta, jonka avulla pyritään ehkäisemään työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymistä ja pidentämään työuria. Kuntoutus voidaan myöntää myös jo työkyvyttömyyseläkkeellä olevalle, jolloin tavoitteena on työhön palaaminen. Kuntoutus voi olla muodoltaan kuntoutusneuvontaa, työpaikkakuntoutusta, koulutusta, elinkeinotukea yritystoiminnan aloittamiseen tai jatkamiseen sekä kuntoutuksen aiheuttamien tarpeellisten ja välttämättömien kustannusten korvausta (Saarnio 2014:8-9). Työeläkelainsäädännössä kuntoutus on ensisijainen työkyvyttömyyseläkkeeseen nähden. Tällä tarkoitetaan sitä, että eläkelaitoksen on varmistettava, että työntekijän mahdollisuudet kuntoutukseen on selvitetty ennen työkyvyttömyyseläkepäättöksen tekemistä (TyEL 37§). Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että työkyvyttömyyseläkepäättöksen yhteydessä lähetetään eläkkeen hakijalle kuntoutusohjauskirje, mikäli työkyvyttömyyseläkeratkaisija katsoo, että henkilön edellytykset ammatilliseen kuntoutukseen täyttyvät. Työkyvyttömyyseläkkeiden myöntöpäätösten, usein kuntoutustukien, yhteydessä lähetetään kuntoutusohjauskirje, mikäli kuntoutuksen arvioidaan olevan tarkoituksenmukaista ja oikeudet työeläkekuntoutukseen täyttyvät. Varmassa tehdyn selvityksen mukaan kuntoutusoikeushakemuksen lähettää noin kolmannes kuntoutusohjauskirjeen saaneista.

Voimassa olevan lain kuntoutuksen ensisijaisuutta korostavat säännökset on katsottu olevan liian yleisluonteisia, jolloin ne eivät ohjaa riittävän tehokkaaseen kuntoutusmahdollisuuksien selvittämiseen. Vuoden 2015 alusta on tulossa voimaan lakiuudistus, jonka mukaan työeläkelaitosten on kuntoutusohjauskirjeen lähettämisen sijasta oma-aloitteisesti selvitettävä työkyvyttömyyseläkettä hakevan henkilön oikeus ammatilliseen kuntoutukseen. Tällöin työkyvyttömyyseläkettä hakeneelle annetaan työkyvyttömyyseläkeratkaisun lisäksi ennakkopäätös oikeudesta kuntoutukseen, mikäli

kuntoutuksen myöntämisedellytykset täyttyvät. Lakimuutoksen tarkoituksena on nopeuttaa kuntoutustoimien aloittamista. (stm.fi)

3.2 Oikeus työeläkekuntoutukseen ja kuntoutujien määrä 2004–2013

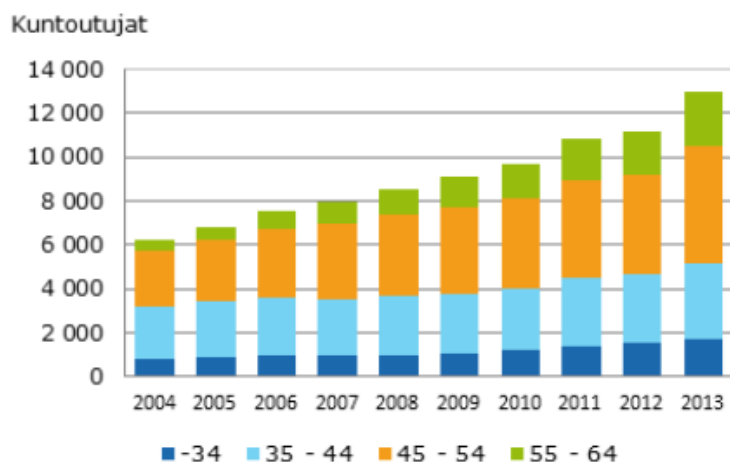
Alle 63-vuotiaalla työntekijällä on oikeus saada työkyvyttömyyden estämiseksi tai työ- ja ansiokyvyn parantamiseksi tarkoituksenmukaista ammatillista kuntoutusta, jos työntekijällä olevan sairauden, vian tai vamman voidaan todennäköisesti olettaa johtavan työkyvyttömyyteen ja työntekijälle on kertynyt kuntoutuksen hakemista edeltävänä viitenä vuotena työansioita vähintään 33 352 euroa (vuoden 2013 tasossa). Ammatillisen kuntoutuksen saaminen edellyttää myös, että työntekijällä ei ole oikeutta kuntoutukseen tapaturmavakuutuksen tai liikennevakuutuksen perusteella. Arvioitaessa kuntoutuksen tarkoituksenmukaisuutta otetaan huomioon henkilön ikä, ammatti, aikaisempi toiminta, koulutus ja vakiintuminen työelämään. Lisäksi arvioidaan johtaako haettu ammatillinen kuntoutus todennäköisesti työntekijän terveydentila huomioonottaen työssä jatkamiseen tai työhön palaamiseen ja pystytäänkö ammatillisella kuntoutuksella lykkäämään eläkkeelle jäämistä. Yllämainitut ehdot koskevat myös sellaisten henkilöiden oikeutta ammatilliseen kuntoutukseen, jotka ovat jo pysyvällä työkyvyttömyyseläkkeellä tai kuntoutustuella. (TyEL 25§)

Aikaisemmassa luvussa kuvattiin miten alkaneiden uusien työkyvyttömyyseläkkeiden määrä on vähentynyt vuodesta 2003 lähtien. Samanaikaisesti työeläkekuntoutuksen määrä on kasvanut. Vuonna 2013 työeläkekuntoutujia oli jo yli 13 000. Kuviosta 5 näkyy miten kuntoutujien määrän on kasvanut vuosittain. Kuntoutujien keski-ikä on myös kasvanut vuosien ajan ollen 47 vuotta vuonna 2013. Ikäryhmittäin tarkasteltuna 55–64-vuotiaiden osuus kuntoutujista on kasvanut eniten (etk.fi).

Kuvio 5. Työeläkekuntoutujien määrä vuosina 2004–2013 koko työeläkejärjestelmässä

Työeläkekuntoutujat vuosina 2004–2013

Lähde: Eläketurvakeskus

3.3 Työeläkekuntoutuksen keinot ja kuntoutusajan toimeentulo

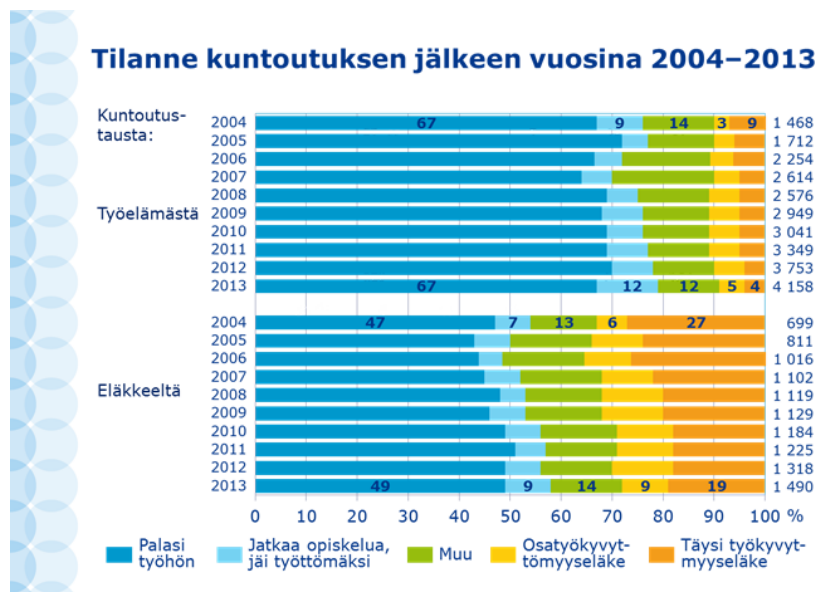
Työeläkekuntoutus suunnitellaan aina yksilöllisesti hakijan tarpeen mukaan. Työeläkekuntoutuksen toimenpiteitä suunniteltaessa työjärjestelyt ovat aina ensisijaisia. Tällä tarkoitetaan sitä, että mikäli kuntoutusta hakevalla on vielä työsuhde voimassa, selvitetään ensin mahdollisuudet töiden uudelleenjärjestelyyn hakijan omalla työpaikalla. Mikäli hakijan työpaikalla ei ole mahdollisuutta töiden uudelleen järjestämiseen työkyvyttömyyden uhkan vähentämiseksi, selvitetään hakijan mahdollisuudet saada työtä muualta. Mikäli näillä työpaikkakuntoutuksen keinoilla ei löydetä hakijan terveydentilan kannalta sopivaa työtä, selvitetään hakijan mahdollisuudet uudelleen kouluttautumiseen. Työeläkekuntoutuksen keinoihin kuuluvat siis rahallisten korvausten lisäksi erilaiset kuntoutusohjelmat, joiden avulla pyritään mahdollistamaan kuntoutujan työhön palaaminen tai työssä pysyminen. Työeläkekuntoutuksen ohjelmia ovat työkokeilu, työhönvalmennus, työhön tai ammattiin johtava koulutus, tuki elinkeinotoiminnan aloittamiseen ja jatkamiseen. (Soveltamisohje: Työeläkekuntoutuksen keinot ja suunnitelma)

Kuntoutusajan toimeentuloturva maksetaan kuntoutusrahana, mikäli kuntoutuja tulee suoraan työelämästä. Kuntoutusrahan määrä vastaa työeläkelakien mukaisen työkyvyttömyyseläkkeen määrää korotettuna 33 prosentilla. Jos kuntoutuja on määräaikaaisella työkyvyttömyyseläkkeellä eli kuntoutustuella, saa hän kuntoutuksen ajan 33 prosentilla korotettua kuntoutustukea. Tätä korotusta sanotaan kuntoutuskorotukseksi. (Saarnio 2014.10).

3.4 Eläketaustaisten henkilöiden työeläkekuntoutus

Työeläkekuntoutukseen ovat oikeutettuja myös henkilöt, jotka ovat jo työkyvyttömyyseläkkeellä. Suurin osa eläketaustaisista työeläkekuntoutukseen tulevista on kuntoutustuella olevia. Kuviossa 5 näkyi miten kuntoutettavien määrä on kokonaisuudessaan kasvanut vuosien 2004–2013 aikana. Kuviossa 6 on kuvattu päättäneiden kuntoutusten määrä ja niiden lopputulokset kuntoutujan taustan mukaan vuosilta 2004–2013. Kuviosta nähdään, että kuntoutettavien määrä on kasvanut vuosien 2004–2013 aikana sekä työelämästä tulevien että eläketaustaisten osalta. Työhön paluu on kuitenkin huomattavasti yleisempää työelämästä kuntoutukseen tulevilla kuin eläketaustaisella kuntoutujalla. Koko tilastoseurannan aikana yhä useampi eläketaustainen kuntoutuja on kuitenkin palannut takaisin työelämään ja yhä harvempi siirtynyt eläkkeelle.

Kuvio 6. Työeläkekuntoutuksessa olleiden henkilöiden tilanne kuntoutuksen jälkeen vuosina 2004–2013 kuntoutustaustan mukaan.

Lähde: Eläketurvakeskus

4 TYÖNANTAJAN OMAVASTUUN TYÖKYVYTTÖMYYS- ELÄKKEISSÄ

4.1 Työnantajan omavastuun tausta

Työntekijän eläkelain syntymästä alkaen 1960-luvulta suuret työnantajat ovat olleet velvollisia korvamaan työntekijöidensä työkyvyttömyyseläkkeiden kustannukset osittain tai täysimääräisinä. Kustannusten kohdistamisella työnantajille pyritään ehkäisemään uusien työkyvyttömyyseläkkeiden alkamista sitouttamalla työnantajat huolehtimaan työntekijöidensä työkyvyn ylläpitämisestä. Tämän työnantajan omavastuuperiaatteen mukaan työnantajat ovat olleet vastuullisia kattamaan palveluksestaan työkyvyttömyyseläkkeelle joutuvien työntekijöidensä eläkkeiden kustannukset osittain tai täysimääräisinä. Työnantajaan kohdistuva kustannusvastuun määrä laskettiin vuoteen 2006 asti niin sanotun omavastuumallin mukaan. Yritysten kansainvälistyminen ja rahoitustoiminnan laajeneminen yli rajojen 2000-luvulla synnytti tarpeen esittää eri maissa olevien yritysten tilinpäätökset yhdenmukaisella, vertailun mahdollistavalla tavalla. Kansainväliset yhtenäiset IFRS- tilinpäätösstandardit otettiin käyttöön vuonna 2005. Uusien standardien myötä aikaisemmin käytössä ollut omavastuujärjestelmä tulkittiin etuusperusteiseksi, jolloin yritysten olisi pitänyt kirjata huomattavan suuria varauksia yrityksen taseeseen työkyvyttömyyseläkkeiden varalle. Varaukset taas olisivat vaikuttaneet negatiivisesti yritysten kannattavuuteen, joten omavastuumallista päätettiin luopua. Työnantajien omavastuuperiaate työkyvyttömyyseläkemaksuissa haluttiin kuitenkin säilyttää, joten tilalle kehitettiin uusi malli, jonka mukaan yrityksille määriteltiin yrityskohtaiset maksuluokat. Tämä malli sai nimekseen maksuluokkamalli ja se otettiin käyttöön vuonna 2006. (Kyyrä, Tuomala & Ylinen 2012)

Työnantajille kohdistuva kustannusvastuu on kansainvälisesti harvinaista, koska Suomen lisäksi se on käytössä vain Alankomaissa. Suomessa kustannusvastuu on ollut voimassa 1960-luvulta lähtien, kun taas Alankomaissa se otettiin käyttöön vasta vuonna 1998. Suomen ja Alankomaiden välillä on kuitenkin eroja kustannusten määrittämisessä. (Kyyrä ym. 2012)

Työnantajavastuiden toimivuudesta työkyvyttömyyseläkkeiden kohdalla on vain vähän tutkimustietoa. Korkeamäki ja Kyyrä (2012) ovat tutkineet omavastuumallin vaikutuksia työntekijöiden siirtymisiin työkyvyttömyyseläkkeelle ja Kyyrä ja Tuomala (2013) ovat tutkineet vaikuttaako työnantajan omavastuu työkyvyttömyyseläkkeiden kustannuksista työkyvyttömyysriskiin. Koning (2009) on tutkinut Alankomaiden järjestelmän kannustinvaikutuksia. Hänen tutkimuksena osoittaa, että hollantilaisilla työnantajilla järjestelmän kannustinvaikutukset ovat merkittäviä, mutta eläkkeiden ennaltaehkäisyyn voimistamiseksi työnantajien pitäisi tuntea kustannusten perusteena olevan järjestelmän toiminta paremmin. Kuten Alankomaissa myös Suomessa käytössä oleva malli on monimutkainen. Kyyrän ym. (2012) mukaan on hyvin mahdollista, että työnantajat eivät täysin ymmärrä miten heidän työkyvyttömyysmaksunsa rakentuvat.

Viime vuosina kiinnostus omavastuuperiaatteeseen on lisääntynyt maailmalla, kun työkyvyttömyyksien aiheuttamat kustannukset ovat kasvaneet hallitsemattomasti Yhdysvalloissa (Autor & Duggan (2010), Burkhauser & Daly (2011)).

Tässä luvussa käydään läpi miten työnantajan kustannusvastuu määräytyi omavastuumallin aikana ja miten kustannusvastuu lasketaan nykyisen maksuluokkamallin mukaan. Lisäksi tarkastellaan aikaisempien tutkimusten tuloksia siitä alentaako työnantajan omavastuuperiaate yritysten työntekijöiden työkyvyttömyysriskiä. Lisäksi vertaillaan omavastuumallia ja maksuluokkamallia ja niiden kannustinvaikutuksia aikaisempien tutkimustulosten mukaan.

4.2 Omavastuumalli

Vuoteen 2005 asti yritysten omavastuuperiaate työkyvyttömyyseläkemaksuissa määräytyi niin sanotun omavastuumallin mukaisesti. Omavastuumallia sovellettiin työntekijäin eläkelain eli TEL:n mukaisiin työkyvyttömyyseläkemaksuihin. Vuosien aikana omavastuumalliin tehtiin pieniä muutoksia, mutta mallin perusperiaate säilyi koko sen voimassaolon ajan.

Omavastuumallissa työkyvyttömyysmaksu koostui yksinkertaistettuna palkkasummaan sidotusta yhteisestä perusmaksuosasta ja yrityskohtaisesta omavastuumaksuosasta. Perusmaksuosan ja omavastuosan osuus maksettavasta työkyvyttömyyseläkemaksusta

määräytyi yrityksen koon perustella, joka määriteltiin yrityksen maksaman palkkasumman perusteella. Yrityskoon kasvaessa perusmaksuosuus laski ja omavastuuosuus vastaavasti nousi. Näin ollen suuret yritykset, joissa oli 800 työntekijää tai enemmän, olivat velvollisia maksamaan työntekijöilleen myönnettyjen työkyvyttömyyseläkkeiden kustannukset kokonaan. Vastaavasti pienten yritysten, joiden työntekijöiden lukumäärä oli 50 tai alle, työkyvyttömyysvakuutusmaksu koostui pelkästään perusmaksuosasta. Omavastuumaksun ja perusmaksun osuudet siis kasvoivat ja laskivat lineaarisesti yrityksen koon myötä. Työntekijärajat vastaavat vuonna 2005 voimassa olleita rajoja. (Kyyrä ym. 2012)

Omavastuumallissa kaikki työkyvyttömyyseläkelajit kuuluivat työnantajan omavastuuseen. Osatyökyvyttömyyseläkkeestä koituva kustannus oli puolet täyden työkyvyttömyyseläkkeen kustannuksista. Mikäli osatyökyvyttömyyseläke myöhemmin muuttui täydeksi, tuli työnantajalle tästä omavastuukustannus. Jos työntekijä siirtyi kuntoutustuelle, työnantajalta veloitettiin täyden, pysyvän työkyvyttömyyseläkkeen suuruinen omavastuumaksu, joka palautettiin työnantajalle, jos työntekijän kuntoutustuki päättyi ilman jatkoeläkettä. Jos taas henkilö siirtyi kuntoutustuen jälkeen pysyväälle työkyvyttömyyseläkkeelle, siirtymisestä ei veloitettu työnantajaa enää uudestaan, koska eläkkeen arvo oli jo kuntoutustuen alkaessa rahastoitu. (Kyyrä ym. 2012)

4.3 Maksuluokkamalli

Kuten omavastuumallissa myös maksuluokkamallissa, osa työkyvyttömyyseläkemaksusta koostuu yhteisestä perusmaksuosasta ja yrityskohtaisesta maksuluokkaosasta siten, että yrityskoon kasvaessa maksuluokan osuus maksusta nousee ja perusmaksuosan laskee. Maksuluokkamallissa työnantajan omavastuuperiaate toteutuu niin, että yrityksen työntekijöiden toteutuneet työkyvyttömyyseläkkeet määrittävät yrityskohtaisen riskisuhteen, joka puolestaan määrittää yrityskohtaisen maksuluokan ja tämän kautta tulevan maksutason. Tiettyinä vuonna toteutuneet työkyvyttömyydet voivat vaikuttaa maksuluokan määräytymiseen kahtena seuraavana vuotena. (etk.fi)

Maksuluokkamalli on ikäneutraali, koska siinä käytettävä teoreettinen meno huomioi eri-ikäisten työkyvyttömyysriskiä eli työnantajien uusien työkyvyttömyyseläkkeiden menoa verrataan aina sen oman ikäjakauman mukaiseen riskiin. Ikäneutraalisuuden takia 60 vuotta täyttäneen ja sitä vanhemman palkkaaminen on käytännössä riskitöntä työkyvyttömyysmaksun mielessä.

Maksuluokkamallin myötä yksityisellä sektorilla tapahtui muutoksia eri eläkkeiden työnantajakustannusten laskemisessa. Toisin kun omavastuomallissa, maksuluokkamallissa kaikki työkyvyttömyyseläkkeet eivät aiheuta omavastuukustannuksia työnantajalle. Maksuluokkamallissa kuntoutustuista ei synny kustannusvaikutuksia työnantajalle, jolloin myönnettyistä eläkkeistä vain toistaiseksi myönnetyt työkyvyttömyyseläkkeet vaikuttavat työnantajan maksuluokan määräytymiseen (Ylinen 2010).

Yrityksen maksuluokka määräytyy seuraavasti. Yrityksen TyEL- maksuun sisältyy työkyvyttömyysosa, jonka suuruuteen vaikuttaa yrityksen koko, joka määritellään yrityksen kahden vuoden takaisen vakuutettujen palkkasumman perustella. Jos palkkasumma ylittää vajaan kahden miljoonan euron rajan, TyEL-maksun työkyvyttömyysosaan vaikuttaa myös yrityksen omien kahden vuoden takaisen työkyvyttömyystapausten määrä. Mikäli yrityksen maksama palkkasumma alittaa vajaan kahden miljoonan euron rajan, työnantajan TyEL- vakuutusmaksu on kiinteä prosenttimäärä vakuutettujen palkoista. Maksuluokan perusteella määräytyy siis vain suurten yritysten työkyvyttömyysosa TyEL-maksusta. Suuret työnantajat jaetaan taulukon 1 mukaisesti maksuluokkiin yritykselle lasketun riskisuhteen mukaan, johon vaikuttaa yritysten omat kahden vuoden takaiset työkyvyttömyyseläketapaukset. Riskisuhde saadaan laskemalla myönnettyjen uusien työkyvyttömyyseläkkeiden rahastoidun eläkemenon suhde TyEL:n keskimääräisen riskin mukaiseen teoreettiseen työkyvyttömyyseläkemenoon.

Maksuluokkamallin kannustimena voidaan pitää sitä, että mitä pienempi yrityksen omien työkyvyttömyyseläketapausten eläkemeno on, sitä alempi on sen maksuluokka ja näin ollen työkyvyttömyysmaksu. Jos suurtyöantaja kuuluu maksuluokkaan 4, työnantajan TyEL- vakuutusmaksu on kiinteä, kuten pienillä yrityksillä. Suurtyönantajat voivat myös hyötyä maksuluokkamallista mikäli ne kuuluvat maksuluokkiin 1-3, jolloin

niiden vakuutusmaksut alittavat jopa kiinteän vakuutusmaksun määrän. Yritysten maksuluokat tarkistetaan vuosittain. (etk.fi: Sopimustyönantajan maksuluokkamaksu; Varma.fi: TyEL-maksu vuonna 2014)

Taulukko 1. Maksuluokkamalli

Maksuluokka	Riskisuhteiden keskiarvo	Maksuluokka-kerroin	Maksuluokan keskimääräinen maksu
11	vähintään 5	5,5	4,95
10	4,00–4,99	4,5	4,05
9	3,00–3,99	3,5	3,15
8	2,50–2,99	2,75	2,48
7	2,00–2,49	2,25	2,03
6	1,50–1,99	1,75	1,58
5	1,20–1,49	1,35	1,22
4	0,80–1,19	1	0,90
3	0,50–0,79	0,65	0,59
2	0,20–0,49	0,35	0,32
1	alle 0,2	0,1	0,09

Lähde: etk.fi

4.4 Mallien erot ja kannustinvaikutukset

Työnantajien kustannusvastuu on potentiaalisesti tehokas keino vähentää työkyvyttömyyseläketapauksia, koska työnantajamaksujen rakennetta on mahdollista muuttaa poliittisesti. Korkeamäki ja Kyyrä (2012) tutkivat miten omavastuukustannukset vaikuttivat erikokoisissa yrityksissä työskentelevien työntekijöiden sairastumis- ja työkyvyttömyysriskeihin. Tutkimuksen mahdollisti vuosina 1996 ja 2000 omavastuumalliin tehdyt muutokset, joissa muutettiin kustannusosuuden riippuvuutta yrityksen koosta. Tutkimus koski työeläkelain piirissä olevia yrityksiä. Tutkimuksen tulosten mukaan omavastuumallin aiheuttamat vastuut alensivat suurtyönantajien työntekijöiden todennäköisyyttä siirtyä sairauspäivärahalle ja sairauspäivärahalta siirtymistä työkyvyttömyyseläkkeelle. Näin ollen omavastuukustannuksen riskin voidaan olettaa kannustavan suurtyönantajia panostamaan työkyvyttömyyksien ennaltaehkäisemiseen ja pitämään kiinni työntekijöistä, joiden työkyky on alentunut. Tutkimuksessa kävi myös ilmi, että suurissa yrityksissä vahva vakavaraisuusasema vaikuttaa kasvattavan työkyvyttömyysriskiä.

Ylinen (2010) simuloi tutkimuksessaan suurten yritysten työkyvyttömyyseläkemaksuja entisen omavastuumallin ja nykyisen maksuluokkamallin laskentasäännöillä. Hän käytti simuloinneissa toteutuneita työsuhde- ja työkyvyttömyyseläketietoja. Ylisen (2010) saamien tulosten mukaan maksuluokkamallin taloudellinen kannustin ennaltaehkäistä työkyvyttömyyseläketapauksia ei ole yhtä hyvä kuin omavastuumallin.

Kyyrä ja Tuomala (2013) tutkivat omavastuumallin ja maksuluokkamallin perusteella laskettuja työnantajayritysten työkyvyttömyyseläkemaksuja suomalaisella rekisteriaineistolla. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää mallien erot maksujen rakenteessa sekä mallien todelliset kannustinvaiikutukset. Tutkimuksen mahdollisti työntekijän eläkelain eli TyEL:n voimaantulo vuonna 2007, jossa yhdistettiin aikaisemmat työntekijäin eläkelaki TEL, lyhytaikaisissa työsuhteissa olleiden työntekijöiden eläkelaki LEL ja taiteilijoiden ja eräiden erityisryhmiin kuuluvien eläkelaki TaEL. Omavastuumallia ei sovellettu ennen TyEL:n voimaantuloa LEL:n tai TaEL:n piiriin kuuluviin työntekijöihin, joten TyEL:n voimaantulon myötä omavastuukustannukset laajenivat koskemaan kaikkia yksityisiä suuryrityksiä.

Tutkimuksessa tutkittiin työkyvyttömyyseläkkeiden alkavuuksia entisillä LEL-aloilla ennen ja jälkeen TyEL:n voimaantuloa. Jotta maksuluokkamallin kannustimien voitaisiin sanoa tehoavan, suurtyönantajien työkyvyttömyyseläkkeiden alkavuuksien tulisi vähentyä TyEL:iin siirtymisen myötä. Tulosten mukaan yritysten keskimääräinen työkyvyttömyysmaksu kasvoi maltillisesti siirryttäessä omavastuumallista maksuluokkamalliin. Maksujen kasvussa oli kuitenkin hajontaa yritysten välillä. Joillakin yrityksillä maksut saattoivat jopa kaksinkertaistua, joka tarkoittaisi kymmen vuoden tarkasteluperiodilla jopa miljoonien eurojen lisäkustannuksia. Tulosten mukaan maksuluokkamallin myötä vain harvan yrityksen maksutaso laski. Tutkimuksessa ei kuitenkaan havaittu, että omavastuukustannuksilla olisi sanottavaa vaikutusta työkyvyttömyyseläkkeiden alkavuuksiin. Kyyrä ja Tuomala (2013) kuitenkin toteavat, että uuden maksuluokkamallin mukaisen työnantajanmaksutekniikan mutkikkuuden ja TyEL- uudistuksen siirtymäsäännösten vuoksi työnantajat eivät välttämättä ole olleet täysin tietoisia omavastuukustannuksista, mikä voi osaltaan selittää käyttäytymisvaikutusten puuttumista.

5 AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET

Suomen työeläkejärjestelmän mukaista määräaikaista työkyvyttömyysetuutta eli kuntoutustukea suoraan vastaava etuutta ei ole käytössä muissa maissa. Määräaikaisia työkyvyttömyysetuuksia on käytössä esimerkiksi Norjassa ja Ruotsissa, mutta niiden myöntöperusteet ja korvaustasot eroavat Suomen etuuksista.

Kuntoutustukien käyttöä ja niiden jälkeistä työhön paluuta on tutkittu vain vähän. Gould ym. (2011) tekivät työeläkejärjestelmän rekisteritietoihin perustuvan selvityksen kuntoutustuen jälkeisistä tilanteista ja työhön paluusta kuntoutustuen jälkeen ja Laaksonen ja Gould (2014) tukivat kuntoutustuen jälkeistä työhön paluuta kilpailevien riski-regressiomallien avulla.

Gould ym. (2011) tekemä rekisteriselvitys koostuu kolmesta erillistarkastelusta, joissa pohditaan kuntoutustukien käyttöä ja niiden jälkeistä työllisyyttä. Erityisenä kiinnostuksen kohteena oli työsuhteen pysyvyyden merkitys kuntoutustuen jälkeiseen työhön paluuseen. Selvityksessä käytettiin työeläkejärjestelmän tilastotietoa ja kahta rekisteriaineistoa, joista ensimmäinen koostui vuonna 2005 kuntoutustuen aloittaneista ja toinen vuonna 2007 kuntoutustuen päättäneistä henkilöistä. Työhön paluuta tarkasteltiin 2-3 ja 4-5 vuotta kuntoutustuen alkamisen jälkeen. Työhön palanneiksi katsottiin selvityksessä henkilöt, joilla kuntoutustuki oli seuranta-ajanjaksolla päättynyt eikä muuta eläkettä ollut alkanut ja henkilöllä oli voimassa oleva työsuhte tarkasteluvuoden lopussa. Selvityksessä ei tarkasteltu mahdollista eläkkeen rinnalla tehtyä työtä.

Selvityksen mukaan vuonna 2005 kuntoutustuen aloittaneista henkilöistä työhön palanneiden osuus molemmissa tarkasteluajankohdissa oli 13 prosenttia. Työhön paluu oli yleisempää nuorten alle 45 -vuotiaiden kohdalla, kun taas niistä joiden kuntoutustuki alkoi vasta yli 54-vuotiaana vain muutama prosentti palasi työhön. Sairausryhmittäin tarkasteltuna eniten työhön palanneita oli tuki- ja liikuntaelinten sairausryhmässä ja vähiten muut mielenterveyden häiriöt ryhmässä. Myös sairausryhmittäin tarkasteltuna työhön paluu oli yleisempää nuorten kohdalla. Selvityksen tuloksia tarkasteltaessa on

huomioitava, että työhön paluuta koskevat tulokset kuvaavat vain tietyn poikkileikkaushetken tilannetta.

Työsuhteen pysyvyyden merkitystä kuntoutustuen jälkeiseen työhön paluuseen Gould ym. (2011) tutkivat tarkastelemalla vuonna 2007 päättäneiden kuntoutustukien tilannetta vuoden 2008 lopussa eli 1-2 vuotta kuntoutustuen päättymisen jälkeen. Neljäsosalla vuonna 2007 päättäneistä kuntoutustuista oli työsuhde voimassa koko kuntoutustukijakson ajan. Työsuhde oli voimassa yleisemmin naisilla kuin miehillä ja vanhemmissa ikäryhmissä kuin nuoremmissa. Sairausryhmittäisessä tarkastelussa ei ollut suuria eroja. Työnantajasektorin mukaisessa tarkastelussa oli taas huomattava ero työsuhteen voimassaolossa. Yksityisellä sektorilla vain 16 prosentilla kuntoutustuen päättäneistä oli työsuhde ollut voimassa koko kuntoutustuen ajan, kun vastaava osuus julkisella sektorilla oli 46 prosenttia.

Selvityksen mukaan työhön paluu vuonna 2007 kuntoutustuen päättäneiden osalta oli yleisintä naisilla, alle 35–54-vuotiaina kuntoutustuen päättäneillä sekä henkilöillä, joilla työkyvyttömyyden oli aiheuttanut tuki- tai liikuntaelinsairaus. Työnantajasektorien välisessä vertailussa julkisella sektorilla työhön palasi 63 prosenttia ja yksityisellä sektorilla 43 prosenttia. Yksityisellä sektorilla suurempi osuus työkyvyttömyyseläkkeistä kuitenkin myönnetään kuntoutustukina. Julkisen sektorin alemmat ammatilliset eläkeiät ja ammatillisen työkyvyn käsite ovat saattaneet vaikuttaa työkyvyttömyyseläkkeiden myöntämiseen suoraan toistaiseksi voimassaolevina eikä määräaikaisina. Yksityisellä sektorilla myönnetyt kuntoutustuet eivät myöskään vaikuta yritysten maksuluokkaan, joka on perustana yritysten työkyvyttömyysmaksulle, kun taas kuntasektorilla ne otetaan huomioon niin sanotun varhemaksun määrittelyssä. (Gould ym.2011)

Kaikkein suurin ero kuntoutustuen jälkeisessä työllisyydessä saatiin, kun sitä tarkasteltiin kuntoutustuen aikaisen työsuhteen voimassaolon mukaan. Kuntoutustuen vuonna 2007 päättäneistä, joilla työsuhde oli ollut voimassa koko kuntoutustuen ajan, 85 prosenttia oli palannut työhön 1-2 vuoden kuluttua kuntoutustuen päättymisestä. Sellaisista henkilöistä, joilla työsuhde ei ollut voimassa ainakaan koko kuntoutustukiaikaa, työhön palanneita oli vain 37 prosenttia. Selvityksen mukaan työhön paluuseen liittyi voimakkaasti kaikissa ikä-, sukupuoli- ja sairausryhmissä

voimassa ollut työsuhte. Työhön paluu masennuksen ja tuki- ja liikuntaelinsairauksien jälkeen oli yhtä yleistä, kun työsuhteen pysyvyys kuntoutustuen aikana otettiin huomioon. Myös työnantajasektorin mukainen ero kapeni huomattavasti kuntoutustuelta työhön palanneissa, kun tarkastelussa otettiin huomioon työsuhteen voimassaolo.

Laaksonen & Gould (2014) tutkivat kuntoutustuen jälkeisen työhön paluun esiintyvyyttä kumulatiivisesti eri sairausryhmissä sekä sitä, mitkä rekisteritiedoista saadut tekijät ovat yhteydessä henkilön työllistymiseen kuntoutustuen jälkeen. Tutkimuksessa käytettiin eläketurvakeskuksen aineistoa, joka koostui vuonna 2008 alkaneista työeläkelain mukaan myönnettyistä kuntoutustuista (N=10269). Kuntoutustuen jälkeistä työhön paluun esiintyvyyttä tutkittiin kumulatiivisesti neljän vuoden seuranta-aikana. Sairausryhmät luokiteltiin neljään ryhmään työkyvyttömyyden aiheuttaman sairauden mukaan. Tulosten mukaan kumulatiivisesti töihin palasi joka neljäs. Sairausryhmittäin työhön paluu oli yleisempää niiden henkilöiden osalta, joiden kuntoutustuen taustalla oli tapaturma tai tuki- ja liikuntaelinsairaus ja epätodennäköisempää mielenterveyden häiriöiden takia kuntoutustuelle jääneiden osalta. Neljän vuoden jälkeen kuntoutustuen alkamisesta 38 prosenttia tapaturman takia kuntoutustuelle jääneistä oli palannut töihin, kun vastaava luku mielenterveyden häiriöiden takia kuntoutustuelle jääneiden osalta oli 18 prosenttia. Suurin osa työhön palanneista palasi töihin 1-2 vuoden kuluessa kuntoutustuen alkamisesta. Työhön paluu oli siis nopeaa aluksi, mutta hidastui ajan kuluessa. Työhön paluu hidastui eniten muut sairaudet ryhmän osalta. Mielenterveyden häiriöiden osalta työhön paluu kasvoi tasaisesti koko neljän vuoden seuranta-aikana. Työhön paluu oli yleisempää nuoremmissa ikäluokissa ja korkeasti koulutettujen osalta. Sukupuolen, ammattiluokan ja yksityisen ja julkisen puolen työnantajien erot jäivät verrattain pieniksi. Työhön paluu oli yleisempää myös ammatillista kuntoutusta saaneiden osalta ja niillä, jotka olivat ennen kuntoutustukea olleet töissä. Tutkimuksen mukaan vuonna 2008 alkaneista kuntoutustuista 9 prosenttia sai ammatillista kuntoutusta kuntoutustuen aikana.

Rekisteritiedoista saatujen selittävien tekijöiden yhteyttä työhön paluuseen Laaksonen ja Gould (2014) tutkivat kilpailevien riski regressiomallien avulla. Tulosten mukaan ammatillinen kuntoutus kuntoutustuen aikana eli kuntoutuskorotus ja työssäolo ennen kuntoutustukea parantavat voimakkaasti työhön paluun todennäköisyyttä. Tulos pysyy

samana myös sairausryhmittäisissä tuloksissa. Kuntoutuskorotuksen yhteys työhön paluuseen on sairausryhmittäin voimakkainta mielenterveyden häiriöiden ryhmässä ja heikointa tuki- ja liikuntaelinsairauksien ryhmän osalta. Sukupuolen, koulutustason ja työnantajasektorin yhteys työhön paluun todennäköisyyteen jäi heikoksi. Ammatiluokista vain työttömillä ja niillä, joiden ammatiluokkaa ei pystytty määrittelemään työhön paluun todennäköisyys oli heikompi kuin ruumiillista työtä tekevillä.

Pitkän sairauspoissaolon jälkeistä työhön paluuta ovat tutkineet myös Joensuu ym. vuonna 2008 valmistuneessa tutkimuksessa. He tutkivat työhön paluuta ennustavia tekijöitä logististen regressiomallinnusten avulla. Tutkimuksessa tuli esiin kaksi merkittävää työhön paluuta ennustavaa tekijää. Nämä olivat varmuus työn jatkumisesta sairauspoissaolon jälkeen sekä korkeampi koulutus ja kognitiivisen suoriutumisen merkitys. Tutkimuksessa käytettiin kyselyaineistoa, jossa työn jatkumisen varmuutta mitattiin kysymyksellä työsuhteen voimassaolosta sairauspoissaolon aikana sekä yleisellä työn epävarmuuteen liittyvällä kysymyksellä. Tutkimustulosten mukaan työhön paluu oli noin viisi kertaa yleisempää henkilöillä, joiden työsuhde oli turvattu koko sairauspoissaolon ajan. Tutkimuksesta kävi myös ilmi se, miten vähän työpaikkaan ja itse työhön liittyvät tekijät ennustivat työhön paluuta pitkien sairauspoissaolojen jälkeen. Osa työhön ja työpaikkaan liittyvistä tekijöistä oli yhteydessä työhön paluuseen, mutta tarkasteltaessa niitä yhdessä muiden tekijöiden kanssa yhteys katosi.

Bloch ja Prins (2001) ja IZZA (2002) tekivät useita maita vertailevan tutkimuksen, jossa tutkittiin alaselkäkivun aiheuttaman työkyvyttömyyden jälkeistä työhön paluuta. Tutkimuksessa oli mukana kuusi maata - Alankomaat, Israel, Ruotsi, Saksa, Tanska ja Yhdysvallat. Tutkimustulosten mukaan työolojen, terveydentilan ja sosiaaliturvajärjestelmän ohella työsuhteen pysyvyydellä oli suuri merkitys työhön paluuseen. Vuoden kestävän työkyvyttömyyden jälkeen työhön palanneita oli eniten Alankomaissa ja vähiten Tanskassa. Eri maiden välisessä tarkastelussa työhön paluuseen liittyi selvästi työsuhteen voimassaolo työkyvyttömyyden aikana. Tutkimuksen tarkasteluajankohtana 1990-luvun puolivälissä Tanskassa voimassa olevan lainsäädännön mukaan työnantajalla oli oikeus irtisanoa työntekijä, kun

sairauspoissaolo oli kestänyt 120 päivää, kun taas Alankomaissa irtisanomisoikeus syntyi vasta kahden vuoden sairauspoissaolon jälkeen. Ero työhön palanneissa Tanskan ja Alankomaiden välillä pysyi myös kahden vuoden seurannassa.

6 AINEISTO, TUTKIMUSKYSYMYKSET JA - MENETELMÄT

6.1 Aineisto

Tutkielman aineisto on yksilötason pitkittäisaineisto, jossa seurataan vuonna 2008 alkaneita työntekijän eläkelain mukaan Varmassa myönnettyjä uusia täysiiä kuntoutustukia. Yrittäjän eläkelain mukaiset kuntoutustuet on siis jätetty tästä tarkastelusta pois. Aineistossa seurataan henkilöiden tilannetta 2-3 ja 4-5 vuotta kuntoutustuen alkamisen jälkeen eli vuosien 2010 ja 2012 lopussa. Aineisto koostuu 1325 henkilöstä, joista naisia on 596 (45 %) ja miehiä 729 (55 %). Aineisto on koottu suurimmaksi osaksi Varman tietovarastosta. Työsuhteisiin ja palkattomiin etuuksiin liittyvät tiedot on saatu Eläketurvakeskuksesta (ETK) työeläkejärjestelmän yhteisestä ansaintarekisteristä. Aineisto pitää sisällään jo aikaisemmissakin tutkimuksissa tarkastellut tiedot henkilön iästä kuntoutustuen alkaessa, työkyvyttömyyden aiheuttamasta sairaudesta, sukupuolesta, kuntoutustuen kestosta tarkasteluajanjakson aikana, kuntoutustuen aikaisesta työeläkekuntoutuksesta eli kuntoutuskorotuksesta, työhön paluusta kuntoutustuen jälkeen, työsuhteen voimassaolosta ennen kuntoutustuen alkamista, kuntoutustuen alkaessa ja koko kuntoutustukijakson aikana sekä poikkileikkaustiedot henkilön tilanteesta vuosien 2010 ja 2012 lopussa. Näiden lisäksi aineistossa on uusina tietoina, joita ei ole tutkittu aikaisemmissa tutkimuksissa, ensimmäisen kuntoutustukijakson pituus, myönnettyjen kuntoutustukijaksojen määrä, eläkkeen määrä, työnantajan koon mukainen asiakassegmentti, kuntoutustuen rinnalla tehty työ sekä onko henkilö ollut työtön kuntoutustuen jälkeen.

Aikaisemmissa tutkimuksissa työhön palanneiksi on katsottu henkilöt, joilla on ollut voimassa oleva työsuhde valittuna poikkileikkaushetkenä (Gould ym.2011) tai kumulatiivisesti niin, että vain henkilön ensimmäinen työsuhde (tai muu tilanne) kuntoutustuen jälkeen on huomioitu (Laaksonen & Gould 2014). Tämän tutkielman aineisto mahdollistaa kuntoutustuen jälkeisen työhön paluun tarkastelun sekä poikkileikkaushetken mukaan että koko tarkasteluajalta. Poikkileikkaushetken mukainen tarkastelu mahdollistaa tulosten vertailun aikaisempiin tuloksiin ja koko

seurantajakson aikaisen työhön paluun tarkastelulla saadaan uutta vertailtavuutta. Aineistoa rajataan tarkasteluvuoden lopussa olevan henkilön tilanteen mukaan toisen ja kolmannen tutkimuskysymyksen tarkastelussa. Tässä luvussa tarkastellaan koko aineistoa kuvailevan tilastotieteen avulla. Tarkastelussa ei tehdä tilastollisia testejä, vaan ne suoritetaan vasta logit-mallien yhteydessä, jolloin huomioidaan kaikkien selittäjien vaikutukset eikä vain yhtä muuttujaa kerrallaan.

6.1.1 Aineisto sukupuolen, iän ja sairausryhmien mukaan

Iän tarkastelussa on käytetty yleistä Eläketurvakeskuksen käyttämää ikäryhmittelyä, jossa 18–62-vuotiaat jaotellaan neljään ikäryhmään. Ikä kuvaa henkilöiden ikää kuntoutustuen alkaessa. Taulukosta 2 on nähtävissä miten vuonna 2008 alkaneet kuntoutustuet jakautuivat ikä- ja sairausryhmittäin. Vuonna 2008 alkaneista kuntoutustuista suurin osa, 38 prosenttia oli 45–54-vuotiaita, 35–44-vuotiaiden ja 55–62-vuotiaiden osuus aineistosta oli lähes sama, reilut 20 prosenttia. Nuorimman ikäryhmän, 18–34-vuotiaiden osuus oli 17 prosenttia. Aineistossa sairaudet on luokiteltu tärkeimmän kuntoutustuen perusteena olevan sairauden mukaan neljään eri sairausryhmään, jossa tarkastellaan tarkemmin tuki- ja liikuntaelinsairauksia (TULE-sairaudet), mielenterveyden häiriöitä ja verenkiertoelinten sairauksia. Loput sairaudet kuuluvat muut sairaudet ryhmään. Vuonna 2008 alkaneissa kuntoutustuissa mielenterveyden häiriöt olivat yleisin työkyvyttömyyden aiheuttaja. Aineistosta 37,7 prosenttia kuului tähän sairausryhmään. Toiseksi suurin ryhmä oli tuki- ja liikuntaelinsairaudet 30,7 prosenttia, kun taas selvästi pienin sairausryhmä 5,1 prosenttia, muodostui verenkiertoelinten sairauksien aiheuttamista työkyvyttömyyksistä. Muut sairaudet ryhmän osuus aineistosta oli 26,5 prosenttia.

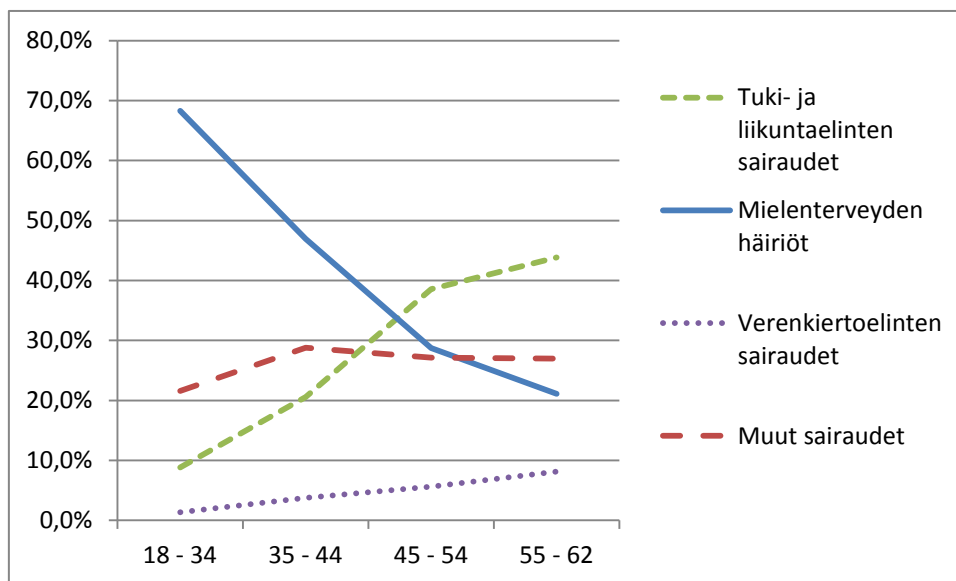
Taulukko 2. Vuonna 2008 alkaneet kuntoutustuet ikä- ja sairausryhmittäin

Ikäryhmä	Lkm	%-osuus	Sairausryhmä	Lkm	%-osuus
18–34	227	17,1	TULE- sairaudet	407	30,7
35–44	292	22,0	Mielenterveyden häiriöt	500	37,7
45–54	498	37,6	Verenkiertoelinten sairaudet	67	5,1
55–62	308	23,2	Muut sairaudet	351	26,5
Yhteensä	1325	100	Yhteensä	1325	100

Kun taulukon 2 tiedot yhdistetään ja tarkastellaan vuonna 2008 alkaneita kuntoutustukia ikä- ja sairausryhmittäin, huomataan että työkyvyttömyyden aiheuttamien sairauksien yleisyys eri ikäryhmissä vaihtelee suuresti. Kuviossa 7 on kuvattu sairausryhmien prosenttiosuudet eri ikäryhmissä vuonna 2008 alkaneista kuntoutustuista. Kuviosta näkee, että mielenterveyden häiriöt ovat yleisin työkyvyttömyyden aiheuttaja alle 45-vuotiaiden ryhmissä, mutta niiden osuus työkyvyttömyyden aiheuttajana vähenee iän myötä. Vastaavasti tuki- ja liikuntaelinsairauksien osuus kasvaa iän myötä ja nousee merkittävimmäksi työkyvyttömyyden aiheuttajaksi yli 45-vuotiaiden ryhmissä. Verenkiertoelinten sairauksien aiheuttamat kuntoutustuet kasvavat niin ikään iän myötä, mutta niiden kokonaisosuus jää kuitenkin pieneksi alle kymmeneen prosenttiin kaikissa ikäryhmissä. Muiden sairauksien osuus pysyy melko tasaisena 20–30 prosentissa kaikkien ikäryhmien osalta.

Kuvio 7. Vuonna 2008 alkaneiden kuntoutustukien sairausryhmittäiset %-osuudet ikäryhmistä N=1325.

Taulukossa 3 on kuvattu aineiston jakautuminen ikäryhmien ja sukupuolen mukaan sekä sukupuolittaiset prosenttiosuudet ikäryhmissä. Koko aineistosta oli naisia 45 prosenttia ja miehiä 55 prosenttia. Ikäryhmittäin tarkasteltuna sukupuolijakauma erosi koko aineiston jakaumasta vain kahden nuorimman ikäryhmän osalta. Nuorimmasta

ikäryhmästä 18–34-vuotiaista miesten osuus oli 58,1 prosenttia, kun taas naisten osuus oli naisten koko osuutta suurempi 35–44-vuotiaiden ryhmässä.

Taulukko 3. Vuonna 2008 alkaneet kuntoutustuet sukupuolen ja ikäryhmän mukaan ja sukupuolittaiset % -osuudet ikäryhmissä.

Ikäryhmä	Naiset		Miehet		Yhteensä	
	lkm	%	lkm	%	lkm	%
18–34	95	41,9	132	58,1	227	100
35–44	141	48,3	151	51,7	292	100
45–54	221	44,4	277	55,6	498	100
55–62	139	45,1	169	54,9	308	100
Yhteensä	596	45,0	729	55,0	1325	100

Vastaavasti taulukossa 4 on kuvattu aineiston jakautuminen sukupuolen ja sairausryhmän mukaan. Sairausryhmittäin tarkasteltuna miesten ja naisten osuudet erosivat koko aineiston osuuksista kaikkien muiden sairausryhmien osalta lukuun ottamatta tuki- ja liikuntaelinsairauksia. Suurin ero sukupuolittain tarkastelussa on verenkiertoelinten sairaudet ryhmässä, jossa 70 prosenttia on miehiä ja vain 30 prosenttia naisia.

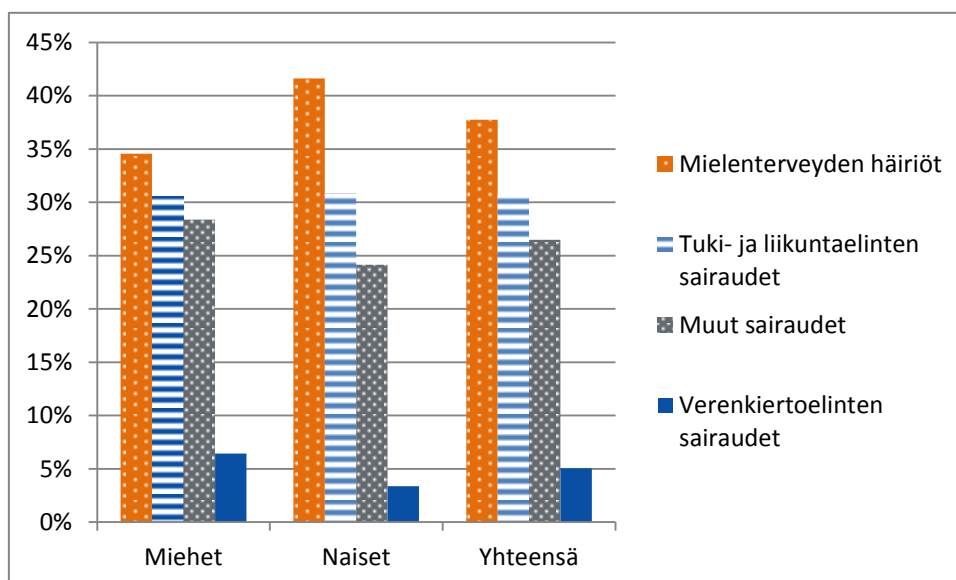
Taulukko 4. Vuonna 2008 alkaneet kuntoutustuet sukupuolen ja sairausryhmän mukaan ja sukupuolittaiset % -osuudet sairausryhmissä.

Sairausryhmä	Naiset		Miehet		Yhteensä	
	lkm	%	lkm	%	lkm	%
Mielenterveyden häiriöt	248	49,6	252	50,4	500	100
TULE- sairaudet	184	45,2	223	54,8	407	100
Verenkiertoelinten sairaudet	20	29,9	47	70,1	67	100
Muut sairaudet	144	41,0	207	59,0	351	100
Yhteensä	596	45,0	729	55,0	1325	100

Kuviossa 8 on kuvattu eri sairausryhmien prosenttiosuudet työkyvyttömyyden aiheuttajana sukupuolittain. Kuviosta nähdään että sekä naisten (41,6 %) että miesten (34,6 %) osalta yleisin työkyvyttömyyden aiheuttama sairaus vuonna 2008 alkaneissa kuntoutustuissa oli jokin mielenterveyden häiriöihin kuuluva sairaus. Seuraavaksi

yleisin aiheuttaja sekä naisilla että miehillä oli tuki- ja liikuntaelinsairaudet, joiden osuus sukupuolittain oli yhtä suuri (n.31 %).

Kuvio 8. Sairausryhmien % -osuudet työkyvyttömyyden aiheuttajana sukupuolittain.

6.1.2 Kuntoutustukijaksot ja kesto

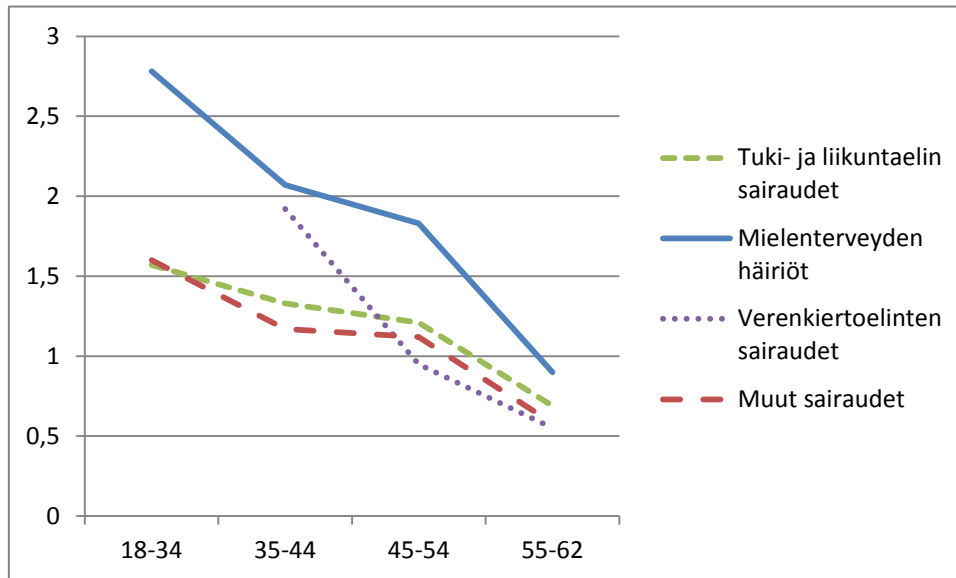
Henkilöiden koko kuntoutustukijakso koostuu usein useammasta peräkkäin myönnetystä kuntoutustuesta. Kuntoutustuen keston laskennassa on huomioitu kaikki vuonna 2008 kuntoutustuelle siirtyneiden henkilöiden vuosien 2008–2012 väliset kuntoutustukijaksot.

Vuoden 2010 loppuun mennessä vuonna 2008 alkaneet kuntoutustuet olivat kestäneet keskimäärin 14,5 kuukautta eli 1,2 vuotta. Vuoden 2012 loppuun mennessä kuntoutustukien keskimääräinen kesto oli 18 kuukautta eli 1,5 vuotta.

Tarkasteltaessa kuntoutustuen keskimääräistä kestoä ikä- ja sairausryhmittäin kuviossa 9 huomataan, että kuntoutustuet kestävät keskimäärin sitä pidempään mitä nuorempi ikäryhmä on kyseessä. Kuntoutustuen kesto pienenee kaikkien sairausryhmien osalta ikäryhmän vanhetessa. Kuvioista näkee myös selvästi, että kuntoutustuet kestävät pisimpään mielenterveyden häiriöiden sairausryhmässä kaikkien ikäryhmien osalta.

Kuviosta on jätetty pois 18–34-vuotiaiden verenkiertoelinten sairaudet ryhmän keskimääräinen kuntoutustukien kesto ryhmän pienuuden vuoksi.

Kuvio 9. Vuonna 2008 alkaneiden kuntoutustukien keskimääräinen kesto vuosina sairaus- ja ikäryhmittäin vuoden 2012 loppuun mennessä.

Sairausryhmittäin tarkasteltuna ilman ikäryhmä tarkastelua mielenterveyden häiriöiden aiheuttamat kuntoutustuet kestivät keskimäärin 26 kuukautta, kun kakkien muiden sairausryhmien osalta keskimääräinen kesto oli reilut 13 kuukautta.

Aineistossa tarkasteltava kuntoutustukijaksomuuttuja kuvaa henkilölle myönnettyjen kuntoutustukijaksojen määrää vuoden 2012 loppuun mennessä. Kuntoutustuki myönnetään aina sille ajalle, jonka ajan henkilön työkyvyttömyyden odotetaan kestävän. Mikäli henkilön työkyvyttömyys kuntoutustukijakson jälkeen ei ole palautunut ja voidaan edelleen olettaa, että se voidaan palauttaa hoidon ja kuntoutuksen avulla, henkilölle myönnetään uusi kuntoutustukijakso. Yleisin kuntoutustukijaksojen määrä aineistossa oli yksi. Aineistosta 33,1 prosentille oli myönnetty vain yksi kuntoutustuki. Keskimäärin tarkasteltuna kuntoutustukijaksoja oli myönnetty kolme henkilöä kohden. Ensimmäiset kuntoutustukijaksot kestivät keskimäärin 185 päivää mediaanin ollessa 152 päivää. Pisin ensimmäisistä kuntoutustukijaksoista kesti 1218 päivää ja lyhin yhden kuukauden.

6.1.3 Eläkkeen määrä

Eläkkeen eli tässä kuntoutustuen määrä muuttuja kuvaa henkilölle lasketun työeläkkeen määrää, jossa on mukana sekä yksityisen että julkisen puolen työeläke. Mikäli työeläke jäi alle 654,90 euroon on henkilön eläkkeen määränä käytetty 654,90 euroa, joka on tässä tutkielmassa muodostettu laskennallinen minimieläke vuodelle 2008. Minimieläke on laskettu muuttamalla vuoden 2014 minimieläke (743,38 euroa), jossa on huomioitu takuu- ja kansaneläke, vuoden 2008 tasoon kansaneläkeindeksiä käyttäen. Aineistossa voi olla myös muita henkilöitä, jotka ovat saaneet kansaneläkettä työeläkkeen lisäksi, mutta näitä ei ole huomioitu aineistossa. Kuntoutustuen määrä (muokattu) vuonna 2008 alkaneissa kuntoutustuissa oli keskimäärin 1143 euroa mediaanin ollessa 1021 euroa. Eläkkeen määrää tarkastellaan jatkuvana muuttujana tutkittaessa kuntoutustuen jälkeiseen tilanteeseen vaikuttavia tekijöitä. Tarkasteltaessa kuntoutustuen jälkeistä työhön paluuta, eläkkeen määrä on luokiteltu taulukon 5 mukaisesti viitteen ryhmään eläkkeen suuruuden mukaan. Taulukossa 5 on kuvattu myös sukupuolittaiset prosenttiosuudet eri eläkkeen määrä ryhmässä. Erot ovat selvät. Naisten osuudet olivat huomattavasti suuremmat kahdessa pienintä eläkettä saavien ryhmässä ja miesten taas suurempaa eläkettä saavien ryhmässä.

Taulukko 5. Vuonna 2008 alkaneiden kuntoutustukien % -osuudet eläkkeen määrän mukaan ryhmiteltynä sekä sukupuolittaiset % - osuudet.

Eläkkeen määrä	%-osuus aineistosta	Naiset %	Miehet %	Yhteensä %
0,1–655,00 €	28,0	62,0	38,0	100
655,01–1000,00 €	20,5	62,9	37,1	100
1000,01–1300,00 €	20,2	41,2	58,8	100
1300,01–1600,00€	13,7	25,8	74,2	100
yli 1600 €	17,6	16,3	83,7	100
Yhteensä %	100	45,0	55,0	100

Ikäryhmittäin nuorimmassa ikäryhmässä suurin osa (55,5 %) kuului odotetusti pienintä eläkettä saavien ryhmään. Tulos on odotettu, lyhyempien työurien takia. Muissa ikäryhmissä osuudet eri eläkkeen määrä ryhmässä jakautuivat tasaisemmin. Sairausryhmittäin tarkasteltuna mielenterveyden häiriöiden ryhmästä 38,4 prosenttia

kuului pienintä eläkettä saavien ryhmään. Muissa sairausryhmissä eri eläkkeen määrä ryhmien osuudet jakautuivat tasaisemmin. Verenkiertoelinten sairaudet ryhmästä 30 prosenttia kuului yli 1600 euroa eläkettä saavien ryhmään. Kun tarkastellaan asiaa eläkkeen määrä ryhmien suunnasta, yleisin sairausryhmä oli tuki- ja liikuntaelintensairaudet eläkkeen ollessa 1000,01–1300 euroa. Muiden eläkkeen määrä ryhmien osalta mielenterveyden häiriöiden ryhmä oli yleisin. Pienintä eläkettä saavien ryhmästä 52 prosentilla työkyvyttömyyden oli aiheuttanut jokin mielenterveyden häiriö.

6.1.4 Kuntoutuskorotus

Kuntoutustuella tai pysyvällä työkyvyttömyyseläkkeellä olevat ovat oikeutettuja ammatillisen kuntoutukseen, mikäli henkilö täyttää ammatillisen kuntoutuksen saamisen edellytykset. Tällöin tavoitteena on työhön palaaminen. Jo eläkkeellä olevalle myönnettyä kuntoutusetuutta kutsutaan kuntoutuskorotukseksi. Se myönnetään eläkkeen päälle ja sen määrä on 33 prosenttia eläkkeen määrästä. Vuonna 2008 alkaneista kuntoutustuista yhdeksälle prosentille henkilöistä oli myönnetty kuntoutuskorotus tarkastelujakson aikana. Varmassa tehdyn selvityksen mukaan vain joka kolmas työkyvyttömyyseläkepäättöksen yhteydessä kuntoutusohjauskirjeen saaneista lähettää kuntoutusoikeushakemuksen. Tämä selittää osaltaan kuntoutuskorotusta saaneiden vähäistä osuutta. Ammatillisen kuntoutuksen myöntämisedellytyksiin kuuluu myös ehto, että henkilölle on kertynyt työansioita vähintään 33 352 euroa (vuoden 2013 tasossa) viiden kuntoutuksen hakemista edeltävän vuoden aikana. Tämä ehto jää usein täyttymättä eläketaustaisten henkilöiden osalta.

Taulukossa 6 on kuvattu ikä- ja sairausryhmittäin sekä asiakassegmenteittäin kuntoutuskorotusta saaneiden lukumäärät ja prosenttiosuudet. Verenkiertoelinten sairausryhmässä kuntoutus oli prosentuaalisesti yleisintä, kun 14,9 prosenttia kyseisestä sairausryhmästä oli ollut kuntoutuksessa kuntoutustuen aikana. Ikäryhmittäin kuntoutuksessa olleita oli prosentuaalisesti eniten 35–54-vuotiaiden ryhmässä. Asiakassegmenteittäin kuntoutus oli selvästi yleisintä suurkonsernien vastuulla olevissa kuntoutustuissa.

Taulukko 6. Vuonna 2008 alkaneet, kuntoutustuella olleet henkilöt, jotka ovat olleet ammatillisessa kuntoutuksessa kuntoutustuen aikana, ikä- ja sairausryhmittäin sekä asiakassegmentin mukaan

	Kuntoutuskorotusta saaneet	
Ikäryhmä	lkm	%
18–34	19	8,4
35–44	32	11,0
45–54	54	10,8
55–62	15	4,9
Sairausryhmä	lkm	%
Mielenterveyden häiriöt	46	9,2
Tuki- ja liikuntaelinten sairaudet	33	8,1
Verenkiertoelinten sairaudet	10	14,9
Muut sairaudet	31	8,8
Asiakassegmentti	lkm	%
Suurkonsernit	58	15,4
Suuryritykset	13	8,0
Yritykset	26	7,9
Pienyritykset	11	4,9
Mikroyritykset ja tilapäiset työnantajat	12	5,4
Yhteensä	120	9,1

6.1.5 Työnantajasegmentti

Yhtenä selittävänä tekijänä aineistossa käytetään työnantajasegmenttiä, joka perustuu yrityksen vuosittaisen maksutulon perusteella rakennettuun alla olevaan luokitukseen.

- Suurkonsernit, TyEL-maksut yli 12,0 M€
- Suuryritykset, TyEL-maksut 4 M€ - 12,0 M€
- Yritykset, TyEL-maksut omavastuisten raja (= n.0,4 M€) - 4 M€
- Pienyritykset, TyEL-maksut 0,05 M€ - omavastuisten raja (= n.0,4 M€)
- Mikroyritykset, yrittäjät ja tilapäiset työnantajat, TyEL-maksut alle 0,05 M€ + YEL

Aineistosta on jätetty pois yrittäjät, joten viimeinen luokka pitää sisällään vain mikroyrityksiä ja tilapäisiä työnantajia. Taulukossa 7 on kuvattu aineiston jakautuminen työnantajasegmentin mukaan. Kuntoutustuelle jääneen henkilön työnantajaksi katsotaan

tässä se vastuullinen työnantaja, jonka maksuluokkaan kuntoutustuen muuttuminen pysyväksi työkyvyttömyyseläkkeeksi voi vaikuttaa. Vuonna 2008 alkaneista kuntoutustuista 65,5 % oli sellaisia, joiden muuttuminen pysyviksi työkyvyttömyyseläkkeeksi voisi vaikuttaa työnantajan maksuluokkaan.

Taulukko 7. Vuonna 2008 alkaneet kuntoutustuet asiakassegmenteittäin.

Työnantajasegmentit	lkm	%	Kumulatiivinen %
Suurkonsernit	377	28,5	28,5
Suuryritykset	162	12,2	40,7
Yritykset	329	24,8	65,5
Pienyritykset	225	17,0	82,5
Mikroyritykset ja tilapäiset työnantajat	221	16,7	99,2
Puuttuu (tietoa ei saatavilla)	11	0,8	100,0
Yhteensä	1325	100	

6.1.6 Ansaintarekisterin tietojen perusteella muodostetut muuttujat

Eläketurvakeskukselta saatujen työeläkejärjestelmän ansaintarekisteristä poimittujen ansaintajaksojen ja palkattomien etuusjaksojen perusteella muodostettujen muuttujien avulla tarkastellaan kuntoutustuen jälkeistä työllistymistä, työttömyyttä, kuntoutustuen rinnalla tehtyä työtä, sairauspäivärahalla oloa ennen kuntoutustuen alkamista, työsuhteen voimassaoloa kuntoutustuen alkaessa ja sen aikana sekä sitä onko henkilö niin sanotusti työelämästä tuleva eli onko hänellä ollut vakuutettu työsuhde vuosien 2007–2008 aikana.

Työsuhde katsotaan olleen voimassa koko kuntoutustuen ajan, mikäli se on alkanut viimeistään kuntoutustuen alkamiskuukautena ja päättynyt aikaisintaan kuntoutustuen päättymiskuukauden lopussa. Työsuhde katsotaan olleen voimassa kuntoutustuen alkaessa, mikäli se on päättynyt aikaisintaan kuntoutustuen alkamista seuraavan kuukauden aikana. Työsuhteen voimassaoloa tarkastellaan aineistossa vain niiden osalta, joiden kuntoutustuki on päättynyt ilman uutta eläkettä tai muuttunut pysyväksi työkyvyttömyyseläkkeeksi ennen tarkasteluvuoden loppua.

Kuntoutustuen jälkeistä työllistymistä tarkastellaan palannut töihin, töissä 31.12.2010 ja töissä 31.12.2012 muuttujien mukaan. Palannut töihin muuttujan mukaan henkilö

katsotaan palanneeksi töihin, mikäli henkilöllä on työeläkejärjestelmän ansaintarekisterissä vakuutusjakso/jaksoja kuntoutustuen päättymisen jälkeen ennen vuoden 2012 loppua. Töissä 31.12.2010 ja töissä 31.12.2012 muuttajat kuvaavat poikkileikkaushetken mukaista työhön paluuta, joissa ehtona on, että henkilöllä on ollut vakuutettu ansaintajakso kyseisenä päivänä. Näiden työhön paluuta kuvaavien muuttujien avulla voidaan vertailla pitkittäistarkastelun ja poikkileikkaustiedon perusteella saatujen tulosten eroja.

Tarkasteltaessa työhön paluuta koko aineistosta 38 prosenttia vuonna 2008 kuntoutustuelle siirtyneistä oli työskennellyt kuntoutustuen päättymisen jälkeen ennen vuoden 2012 loppua. Näistä kuntoutustuen päättymisen jälkeen työskennelleistä yli puolet oli sellaisia, joiden kuntoutustuki oli päättynyt ilman uutta eläkettä ja joka viides sellainen, jonka kuntoutustuki oli muuttunut pysyväksi työkyvyttömyyseläkkeeksi.

Poikkileikkaushetken tilanteen mukaan tarkasteltuna sekä vuoden 2010 että vuoden 2012 lopussa joka viidennellä koko aineistosta oli työsuhde voimassa. Heistä noin kahdella kolmesta kuntoutustuki oli päättynyt ilman uutta eläkettä ja 13 prosentilla kuntoutustuki oli muuttunut pysyväksi työkyvyttömyyseläkkeeksi ja joka viides oli edelleen kuntoutustuella tai osatyökyvyttömyyseläkkeellä tai osakuntoutustuella. Kolmannessa tutkimuskysymyksessä, luvussa 8 tarkastellaan tarkemmin työhön paluuta niiden osalta, joiden kuntoutustuki on päättynyt ilman uutta eläkettä.

Kuntoutustuen jälkeistä työttömyyttä tarkastellaan aineistossa niiden osalta, joiden kuntoutustuki on päättynyt ilman uutta eläkettä vuoden 2012 loppuun mennessä. Näistä 27,2 prosenttia oli saanut työttömyysetuutta. Työttömyysetuutta saaneista 56 prosenttia oli kuitenkin tehnyt myös töitä kuntoutustuen jälkeen ja 31,7 prosentilla oli työsuhde voimassa vuoden 2012 lopussa.

6.2 Tutkimuskysymykset ja -menetelmät

Tässä tutkielmassa etsitään vastausta alla oleviin kysymyksiin.

1. Mitä henkilöille tapahtuu kuntoutustukijakson jälkeen?
2. Millä selittävistä tekijöistä on vaikutusta kuntoutustuen jälkeisen tilanteen todennäköisyyteen?

3. Mitkä selittävät tekijät vaikuttavat kuntoutustuen jälkeisen työllistymisen todennäköisyyteen?

Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen vastataan tarkastelemalla aineistossa olevia henkilöitä vuosien 2010 ja 2012 lopussa eli 2-3 ja 4-5- vuotta kuntoutustuen alkamisen jälkeen. Henkilöiden mahdolliset kuntoutustuen jälkeiset tilanteet on jaettu viiteen alla olevaan ryhmään, joita tarkastellaan eri taustatekijöiden suhteen, kuten iän, sukupuolen ja sairausryhmän mukaan.

- Päättynyt ilman uutta eläkettä
- Pysyvällä työkyvyttömyyseläkkeellä
- Osatyökyvyttömyyseläkkeellä
- Kuntoutustuella
- Muu tilanne (henkilö on kuollut tai siirtynyt vanhuuseläkkeelle)

Toisessa ja kolmannessa tutkimuskysymyksessä käytetään tutkimusmenetelmänä regressioanalyysia. Koska selitettävät muuttujat molemmissa kysymyksissä ovat diskreettejä ja voivat saada vain arvot 0 tai 1, on kyseessä binäärisen valinnan malli. Vaihtoehtoisia binäärisen valinnan malleja ovat muun muassa lineaarinen todennäköisyysmalli, sekä probit- ja logit- mallit. Lineaarista todennäköisyysmallia ei nykyisin enää käytetä mallin puutteista johtuen. Probit- ja logit-mallit eroavat siinä, että probit-malli perustuu normaalijakaumaan ja logit-malli logistiseen jakaumaan. Molemmat mallit tuottavat estimoinneissa hyvin samankaltaisia tuloksia, joten tässä tutkielmassa estimoinnit suoritetaan vain logit-mallilla.

Logit-mallin kuvauksessa on käytetty Greenin (2003) *Econometric Analysis*-kirjan lukua 21.3 (s.665–668) ja Verbeekin (2008) *A Guide to Modern Econometrics*- kirjan lukua 7.1 (s.200–202).

Logit-mallin eli logistisen regressioanalyysin avulla voidaan tutkia jonkun tapahtuman Y todennäköisyyttä tapahtua, jossa tapahtuma Y voi saada vain arvot 0 tai 1 eli joko tapahtuma toteutuu tai ei. Tässä tutkielmassa tutkittavia tapahtumia ovat kuntoutustuen jälkeen työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisen todennäköisyys ja kuntoutustuen jälkeinen työhön paluu. Näistä ensimmäistä tutkitaan toisessa tutkimuskysymyksessä, jossa selitettävä muuttuja Y saa arvon 1, jos henkilölle on myönnetty pysyvä

työkyvyttömyyseläke kuntoutustuen jälkeen ja arvon 0, jos henkilön kuntoutustuki on päättynyt eikä hänelle ole myönnetty uutta eläkettä.

Kuntoutustuen jälkeistä työhön paluuta tutkittaessa selitettävä muuttuja Y saa arvon 1, jos henkilö on työllistynyt kuntoutustuen jälkeen ja muuten arvon 0.

Logit-malli voidaan kuvata kaavojen yksi ja kaksi avulla, missä x kuvaa tapahtumaa Y selittävien muuttujien vektoria ja β sitä, miten x :n muutos vaikuttaa tapahtuman todennäköisyyteen.

$$\text{Prob}(Y = 1) = F(x'\beta) \quad (1)$$

$$\text{Prob}(Y = 0) = 1 - F(x'\beta) \quad (2)$$

Tapahtuman todennäköisyys yhtälön oikealla puolella eli $F(x'\beta)$ kohdalla, voidaan ilmaista kaavan kolme mukaisesti.

$$\text{Prob}(Y = 1) = \frac{e^{x'\beta}}{1 + e^{x'\beta}} = \frac{1}{1 + e^{-x'\beta}} \quad (3)$$

Logit mallin estimoinnit toteutettiin tutkielmassa SPSS: n logistisella regressioanalyysillä, joista saatiin selville jokaisen selittävän muuttujan kerroinestimaatti β . Lineaarisen regression tapauksessa estimoinnin tuottamat selittävien muuttujien kerroinestimaatit voidaan tulkita suoraan selitettävään muuttujaan vaikuttaviksi marginaalivaikutuksiksi. Epälineaarisisissa malleissa, kuten logit mallissa selittävän muuttujan muutos aiheuttaa erisuuruisen muutoksen todennäköisyydessä $P(Y=1)$, riippuen sen ja muiden selittäjien arvoista. Tämän takia logit-mallin parametrien estimaattien kertoimet kertovat vain onko kunkin selittävän muuttujan vaikutus selitettävään muuttujaan positiivinen vai negatiivinen, mutta ei itse vaikutuksen suuruutta. Logit-mallia käytettäessä, selittävien muuttujien marginaalivaikutukset lasketaan erikseen. Jatkuvien selittävien muuttujien tapauksessa marginaalivaikutukset saadaan laskettua osittaisderivaatan avulla kaavan 4 mukaan,

$$\frac{\partial P(Y=1)}{\partial x} = \left\{ \frac{dF(x'\beta)}{d(x'\beta)} \right\} \beta = f(x'\beta)\beta \quad (4)$$

missä F on jokin kertymäfunktio ja f vastaava tiheysfunktio. Tällöin yksittäisen selittävän muuttujan x_j marginaalivaikutus on $\frac{\partial P(Y=1)}{\partial x_j} = f(x'\beta)\beta_j$ ja se riippuu siten

kaikkien selittävien muuttujien ja parametrien saamista arvoista. Logit-mallissa F on logistisen jakauman kertymäfunktio ja f on logistisen jakauman tiheysfunktio. Koska yksittäisen selittävän muuttujan marginaalivaikutus riippuu kaikkien selittävien muuttujien arvoista, valitaan jotkin järkevät selittävien muuttujien arvot, joiden määräämässä pisteessä vaikutuksia tarkastellaan. Usein jatkuvien selittävien muuttujien marginaalivaikutukset tarkastellaan niin, että muut selittävät tekijät ovat keskiarvossaan. Toinen vaihtoehto on laskea marginaalivaikutukset jokaiselle havainnolle erikseen ja laskea niistä keskiarvot, kuten tässä tutkielmassa tehdään. Tällöin jatkuvien selittävien muuttujien marginaalivaikutukset saadaan laskemalla ensin jokaiselle havainnolle i kertymäfunktion derivaatta kaavan 5 mukaan.

$$F'(x_i' \beta) = f(x' \beta) = \frac{e^{x_i' \beta}}{(1 + e^{x_i' \beta})^2} \quad (5)$$

Tämän jälkeen selittävän muuttujan x_j marginaalivaikutusten keskiarvo saadaan laskettua kaavan 6 mukaan, missä β_j on selittävän muuttujan x_j kerroin.

$$\frac{dp}{dx_j} = \frac{\sum F'(x_i' \beta) \beta_j}{n} \quad (6)$$

Osittaisderivaatta on määritelty vain jatkuville muuttujille. Kaksiluokkaisten selittävien dummy-muuttujien tapauksessa marginaalivaikutus (MV) on se muutos, jonka selittävän dummy- muuttujan muuttuminen nolasta yhteen saa aikaan selitettävässä muuttujassa. Yksittäisen dummy-muuttujan x_k marginaalivaikutus saadaan laskettua kaavan 7 mukaan.

$$MV_{x_k} = \Pr(Y = 1 | x, x_k = 1) - \Pr(Y = 1 | x, x_k = 0) \quad (7)$$

Marginaalivaikutusten laskemiseksi lasketaan ensin keskiarvo kaikkien havaintojen todennäköisyyksistä $\Pr(Y = 1)$ dummy-muuttujan $x_k = 1$ arvolla. Vastaavasti lasketaan kaikkien havaintojen todennäköisyyksien $\Pr(Y = 1)$ keskiarvo dummy-muuttujan $x_k = 0$ arvolla. Tämän jälkeen yksittäisen dummy-muuttujan x_k marginaalivaikutus saadaan laskettua näiden keskiarvoisten todennäköisyyksien erotuksena kaavan 8 mukaan.

$$MV = \frac{\sum_{i=1 \dots n} \Pr(Y=1 | x, x_k=1)}{n} - \frac{\sum_{i=1 \dots n} \Pr(Y=1 | x, x_k=0)}{n} \quad (8)$$

Osa selittävästä muuttujista on sellaisia dummy-muuttujia, jotka sisältävät enemmän kuin kaksi kategoriaa. Marginaalivaikutukset lasketaan huomioimalla vain referenssikategoria ja yksi muista kategorioista kerrallaan kaavan 9 mukaisesti, missä ref. kuvaa referenssikategoriaa ja d kategoriaa, jota verrataan referenssikategoriaan. Ensin lasketaan keskiarvo $\Pr(Y = 1)$ kaikista havainnosta $x_d = 1$ arvolla ja vastaavasti keskiarvo $\Pr(Y = 1)$ kaikista havainnoista $x_{ref} = 1$ arvolla.

$$MV = \frac{\sum_{i=1 \dots n} \Pr(Y=1|x, x_d=1)}{n} - \frac{\sum_{i=1 \dots n} \Pr(Y=1|x, x_{ref}=1)}{n} \quad (9)$$

Useamman kategorian sisältävän selittävän muuttujan marginaalivaikutus kertoo todennäköisyyden eron, että tapahtuma Y tapahtuu verrattuna valittuun referenssikategoriaan.

7 KUNTOUTUSTUELLE JÄÄNEIDEN TILANNE 2-3 JA 4-5 VUOTTA KUNTOUSTUEN ALKAMISEN JÄLKEEN

7.1 Kuntoutustuelle jääneiden tilanne

Yksi tutkielman tavoitteista on selvittää mitä kuntoutustuelle jääneille henkilöille tapahtuu kuntoutustuen päätyttyä. Tähän tutkimuskysymykseen etsitään vastauksia tarkastelemalla vuonna 2008 kuntoutustuelle jääneiden tilannetta 2-3 ja 4-5 vuotta kuntoutustuen alkamisen jälkeen eli vuosien 2010 ja 2012 lopussa. Tutkin tarkasteluvuosien lopussa oliko henkilö edelleen kuntoutustuella, oliko kuntoutustuki muuttunut toistaiseksi voimassa olevaksi täydeksi tai osatyökyvyttömyyseläkkeeksi vai oliko henkilön kuntoutustuki päättynyt kokonaan ilman uutta eläkettä. Vanhuuseläkkeelle siirtyneitä ja kuolleita tarkastellaan ryhmässä muu tilanne. Gould ym. (2011) käyttivät vastaavanlaista luokittelua rekisteriselvityksessä, jossa tarkasteltiin vuonna 2005 alkaneiden kuntoutustukien tilannetta vuosien 2007 ja 2009 lopussa. Gouldin ym. (2011) selvitys koski koko työeläkejärjestelmää sisältäen sekä julkisen että yksityisen sektorin.

Taulukossa 8 on vuonna 2008 alkaneiden kuntoutustukien tilanne vuosien 2010 ja 2012 lopussa. Vuoden 2010 lopussa eli 2-3 vuotta kuntoutustuen alkamisen jälkeen 41 prosenttia oli siirtynyt pysyväälle työkyvyttömyyseläkkeelle ja 3 prosenttia osatyökyvyttömyyseläkkeelle. Kuntoutustuki jatkui edelleen 19 prosentilla henkilöistä ja kuntoutustuki oli päättynyt ilman uutta eläkettä 30 prosentilla. Tarkasteltaessa tilannetta vastaavasti vuoden 2012 lopussa, 4-5 vuotta kuntoutustuen jälkeen, pysyvällä työkyvyttömyyseläkkeellä oli 47 prosenttia ja osatyökyvyttömyyseläkkeellä 2,5 prosenttia. Edelleen kuntoutustuella olevien määrä vähentyi yli puolella ollen noin 10 prosenttia, mutta ilman uutta eläkettä päätyneiden kuntoutustukien osuus väheni vuoden 2010 lopun tilanteesta ollen enää 28 prosenttia. Muussa tilanteessa olevien määrä kasvoi vuoden 2010 lopun 7 prosentista noin 13 prosenttiin mikä on odotettua, kun osa siirtyi luonnollisesti vanhuuseläkkeelle.

Taulukko 8. Vuonna 2008 alkaneiden kuntoutustukien tilanne vuosien 2010 ja 2012 lopussa, %.
N=1325

	Tilanne 31.12.2010	Tilanne 31.12.2012
Kuntoutustuella	19,1	9,7
Pysyvällä työkyvyttömyyseläkkeellä	41,0	46,9
Osatyökyvyttömyyseläkkeellä	2,9	2,5
Päättynyt ilman uutta eläkettä	29,8	28,0
Muu tilanne	7,2	12,8
Yhteensä	100	100

Ikäryhmittäin tarkasteltuna (taulukko 9) edelleen kuntoutustuella olevien määrässä näkyi selvästi, että kuntoutustuet kestävät pidempään nuoremmassa ikäryhmissä. Lähes puolet 18–34 vuotiaista oli edelleen kuntoutustuella 2-3 vuotta kuntoutustuen alkamisen jälkeen ja noin kolmannes 4-5 vuotta kuntoutustuen alkamisen jälkeen. 55–62-vuotiaista lähes 70 prosenttia oli siirtynyt pysyväälle työkyvyttömyyseläkkeelle vuoden 2010 loppuun mennessä. Kuntoutustuen jälkeinen työhön paluu ei näytä tulosten valossa todennäköiseltä 55–62-vuotiaiden osalta, kun heistä yli 84 prosenttia oli siirtynyt pysyväälle työkyvyttömyyseläkkeelle tai vanhuuseläkkeelle vuoden 2010 loppuun mennessä. Kuntoutustuen päättyminen ilman uutta eläkettä oli vuoden 2010 lopussa yleisintä 35–44-vuotiaiden ryhmässä ja vuoden 2012 lopussa alle 45-vuotiaiden osalta.

Taulukko 9. Vuonna 2008 alkaneiden kuntoutustukien tilanne vuosien 2010 ja 2012 lopussa ikäryhmittäin, %. (N=1325)

	Ikäryhmä			
	18–34	35–44	45–54	55–62
Tilanne 31.12.2010				
Kuntoutustuella	46,7	24,3	14,5	1,3
Pysyvällä työkyvyttömyyseläkkeellä	11,5	26,7	46,0	68,2
Osatyökyvyttömyyseläkkeellä	0,9	2,7	3,4	3,6
Päättynyt ilman uutta eläkettä	36,1	42,1	31,5	10,7
Muu tilanne	4,8	4,1	4,6	16,2
Yhteensä	100	100	100	100
Tilanne 31.12.2012				
Kuntoutustuella	32,6	11,0	4,2	0,6
Pysyvällä työkyvyttömyyseläkkeellä	18,5	40,4	57,8	56,5
Osatyökyvyttömyyseläkkeellä	0,4	2,4	4,2	1,3
Päättynyt ilman uutta eläkettä	42,7	41,4	27,1	5,8
Muu tilanne	5,7	4,8	6,6	35,7
Yhteensä	100	100	100	100

Sairausryhmittäin tarkasteltuna (taulukossa 10) kuntoutustukien jatkumisessa ja päättyemisessä oli niin ikään eroja. Mielenterveyden häiriöiden ryhmän osalta vain noin yhdellä viidestä oli kuntoutustuki päättynyt ilman uutta eläkettä koko tarkasteluajanjaksolla. Kuntoutustuen päättyminen ilman uutta eläkettä oli yleisintä tuki- ja liikuntaelinsairaudet ja muut sairaudet ryhmien osalta. Pysyväälle työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyminen 2-3 vuotta kuntoutustuen alkamisen jälkeen oli yleisintä verenkiertoelinten häiriöt ryhmässä (61,2 %) ja harvinaisinta muut sairaudet ryhmässä. Mielenterveyden häiriöiden ryhmästä yli puolet oli siirtynyt pysyväälle työkyvyttömyyseläkkeelle vuoden 2012 loppuun mennessä, kun vastaava luku vuoden 2010 lopussa oli 40 prosenttia. Mielenterveyden häiriöiden ryhmä erottui myös selvästi edelleen kuntoutustuella olevien määrissä muihin sairausryhmiin verrattuna sekä vuoden 2010 että vuoden 2012 tarkastelussa. Sairausryhmittäisistä osuuksista vanhuuseläkkeelle siirtyneiden tai kuolleiden (Muu tilanne) osuus oli suurin muut sairaudet ryhmässä.

Taulukko 10. Vuonna 2008 alkaneiden kuntoutustukien tilanne vuosien 2010 ja 2012 lopussa sairausryhmittäin, %. (N=1325)

	Sairausryhmä			
	Mielenterveyden häiriöt	TULE- sairaudet	Verenkiertoelinten häiriöt	Muut sairaudet
Tilanne 31.12.2010				
Kuntoutustuella	35,8	8,1	10,4	9,7
Pysyväällä työkyvyttömyyseläkkeellä	40,0	45,2	61,2	33,6
Osatyökyvyttömyyseläkkeellä	1,8	3,4	3,0	3,7
Päättynyt ilman uutta eläkettä	20,2	38,3	16,4	36,2
Muu tilanne	2,2	4,9	9,0	16,8
Yhteensä	100	100	100	100
Tilanne 31.12.2012				
Kuntoutustuella	18,8	4,4	1,5	4,6
Pysyväällä työkyvyttömyyseläkkeellä	53,6	45,9	59,7	36,2
Osatyökyvyttömyyseläkkeellä	1,2	3,9	4,5	2,3
Päättynyt ilman uutta eläkettä	21,0	32,9	17,9	34,2
Muu tilanne	5,4	12,8	16,4	22,8
Yhteensä	100	100	100	100

Gouldin ym. (2011) tekemään rekisteriselvityksen mukaan 2-3 vuotta kuntoutustuen alkamisenjälkeen noin puolilla kuntoutustuki oli muuttunut pysyväksi työkyvyttömyyseläkkeeksi, kun tässä tarkastelussa pysyviksi työkyvyttömyyseläkkeiksi

oli muuttunut reilut 40 prosenttia. Rekisteriselvityksessä ei kuitenkaan eroteltu osatyökyvyttömyyseläkkeelle siirtyneitä täysistä eläkkeistä, joka osaltaan pienentää eroa. Gouldin ym. (2011) selvityksessä pysyvien työkyvyttömyyseläkkeiden määrä ei noussut kuin 2 prosenttiyksikköä, kun tilannetta tarkasteltiin 4-5 vuotta kuntoutustuen alkamisen jälkeen. Tässä tutkielmassa saatujen tulosten mukaan kasvua työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden määrässä oli noin 6 prosenttiyksikköä verrattuna vuoden 2010 lopun tilanteeseen. Laaksosen ja Gould (2014) tutkivat vuonna 2008 alkaneita kuntoutustukia koko työeläkejärjestelmän kattavalla otoksella. Heidän tutkimuksessa kuntoutustuen jälkeistä tilannetta tutkittiin kumulatiivisesti niin, että vain ensimmäinen kuntoutustuen jälkeinen tilanne huomioitiin. Seuranta-aika oli enintään 4 vuotta kuntoutustuen alkamisesta. Heidän saamien tulosten mukaan 51,5 prosenttia päättyy pysyväälle työkyvyttömyyseläkkeelle kuntoutustuen jälkeen. Kappaleessa 2.2. kuvattiin eri työkyvyttömyyseläkkeille siirtyneiden määriä vuosien 2000–2012 välisenä aikana. Eroa Gouldin ym. (2011) saamiin tuloksiin selittää eri vuosien tarkastelu, kun kuntoutustukien määrä on kasvanut vuosi vuodelta, kun yhä useampi uusi työkyvyttömyyseläke myönnetään määräaikaisena. Eroa voi selittää myös se, että osa-aikatyö on laajemmin käytössä julkisella kuin yksityisellä sektorilla.

Ilman uutta eläkettä päättyneiden kuntoutustukien osuudet olivat lähes samat kuin, kun tilannetta tarkasteltiin 2-3 vuotta kuntoutustuen alkamisen jälkeen, mutta Gouldin ym. (2011) tuloksissa päättyneiden määrä kasvoi 6 prosenttiyksikköä 4-5 vuotta kuntoutustuen alkamisesta, kun se taas väheni tässä saatujen tulosten mukaan. Laaksosen ja Gouldin (2014) tutkimuksessa ei tarkasteltu ilman uutta eläkettä päättyneiden osuutta. Osuus voidaan kuitenkin laskea työhön palanneiden ja sellaisten henkilöiden osuuksista, jotka eivät kuuluneet mihinkään muuhun tarkasteltuun tilanteeseen. Näin laskettuna osuus oli 35 prosenttia, joista työhön palanneita oli 25 prosenttia.

Edelleen kuntoutustuella olevien prosentuaalinen määrä oli lähes sama 2-3 vuoden tarkastelussa, mutta 4-5 vuoden tarkastelussa yli puolet suurempi kuin Gouldin ym.(2011) tuloksissa. Laaksosen ja Gouldin (2014) mukaan neljän vuoden seurantajakson jälkeen 10,4 prosentilla kuntoutustuki jatkui edelleen. Vastaava osuus tässä tutkielmassa oli 9,7 prosenttia, joten ero Gouldin ym. (2011) saamiin tuloksiin selittyy eri vuosien tarkastelulla.

Ikäryhmittäiset tulokset olivat samansuuntaisia. Kuntoutustuen jatkuminen tai päättyminen ilman uutta eläkettä oli yleisintä nuorimmissa ikäryhmissä. Nuorimmassa ikäryhmässä edelleen kuntoutustuella olevien määrä oli kuitenkin yli puolet suurempi ja päättäneiden kuntoutusten osuus 25 prosenttiyksikköä pienempi kuin Gouldin ym.(2011) tuloksissa, kun tarkastellaan kuntoutustukien jälkeistä tilannetta 4-5 vuotta kuntoutusten alkamisen jälkeen.

Sairausryhmittäiset tulokset olivat niin ikään samansuuntaisia. Kuntoutustuen jatkuminen oli yleisintä mielenterveyden häiriöiden perusteella kuntoutustuelle jääneiden osalta sekä 2-3 että 4-5 vuotta kuntoutustuen alkamisen jälkeen. Laaksosen ja Gouldin (2014) mukaan 73 prosenttia neljän vuoden tarkastelun jälkeen jatkuvista kuntoutustuista oli mielenterveyden häiriöiden takia kuntoutustuelle jääneitä. Gouldin ym. (2011) mukaan pysyväälle työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneitä oli kumpanakin seuranta-aikana eniten tuki- ja liikuntaelinsairauksien ryhmässä ja vähiten muut mielenterveyden häiriöt ryhmässä, josta tarkastelussa oli eroteltu masennuksen perusteella kuntoutustuelle jääneet omaksi ryhmäkseen. Gouldin ym.(2011) käyttämä sairausryhmittely erosi tässä käytettyyn myös muut sairaudet ryhmän osalta. Verenkiertoelinten sairaudet on tässä eroteltu omaksi ryhmäksi, kun Gouldin ym.(2011) tarkastelussa se sisältyi muut sairaudet ryhmään. Kun otetaan huomioon ryhmittelyn eroavuudet, on tuloksissa kuitenkin selviä eroja. Pysyväälle työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden määrä oli 2-3 vuotta kuntoutustuen alkamisen jälkeen niin ikään yleisintä tuki- ja liikuntaelinsairaudet ryhmässä, mutta ei enää tarkasteltaessa tilannetta 4-5 vuotta kuntoutustuen alkamisen jälkeen. Mielenterveyden häiriöiden perusteella kuntoutustuelle päättäneiden osuudet pysyväälle työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneissä olivat suuremmat ja tuki- ja liikuntaelinsairauksien huomattavasti pienemmät.

Kuntoutustuen päättyminen ilman uutta eläkettä 2-3 vuotta kuntoutustuen alkamisen jälkeen oli Gouldin ym.(2011) tulosten mukaan hiukan yleisempää muissa kuin mielenterveyssyihin perustuvissa kuntoutustuissa. Tässä saatujen tulosten mukaan erot olivat suurempia sairausryhmien välillä. Vain noin joka viides mielenterveyden häiriöiden perusteella alkanut kuntoutustuki oli päättynyt ilman uutta eläkettä. Erot pysyivät samansuuruisina tarkasteltaessa tilannetta 4-5 vuotta kuntoutustuen alkamisen jälkeen.

7.2 Kuntoutustuen jälkeiseen tilanteeseen vaikuttavat tekijät

Toisessa tutkimuskysymyksessä tarkastellaan millä mallin selittävillä tekijöillä pystytään ennustamaan kuntoutustuen jälkeistä tilannetta. Kun halutaan tarkastella todellista vaikuttavuutta, täytyy mallissa huomioida myös muiden selittävien muuttujien vaikutukset selitettävänä olevaan asiaan tarkasteltaessa tietyn selittävän muuttujan vaikutusta. Logistisen regressioanalyysin avulla pystytään tarkastelemaan eri selittävien tekijöiden vaikutusta selitettävänä olevan tapahtuman/tilan todennäköisyyteen tapahtua, huomioimalla myös muiden selittävien tekijöiden vaikutus samanaikaisesti. Logit-mallissa selitettävä muuttuja on aina kaksiluokkainen eli joko tietty tapahtuma tapahtuu tai sitten ei. Tarkasteluun otetaan mukaan aineistosta vain ne henkilöt joiden tilanne tarkastelujakson lopussa on "päättynyt ilman uutta eläkettä" tai "pysyvällä työkyvyttömyyseläkkeellä" (TK). Tarkasteluvuosina ovat vuodet 2010 ja 2012. Tässä tarkastelussa logit-mallin avulla pyritään selvittämään mitkä selittävistä muuttujista vaikuttavat todennäköisyyteen, että henkilölle myönnetään pysyvä työkyvyttömyyseläke kuntoutustuen jälkeen eli henkilö ei ole parantunut hoidon ja/tai kuntoutuksen avulla. Selitettävänä muuttujana Y on henkilön tilanne kuntoutustuen jälkeen, joka saa arvon 1, kun henkilölle on myönnetty pysyvä työkyvyttömyyseläke kuntoutustuen jälkeen, muuten 0.

Alkuperäisestä aineistosta ovat mukana vuoden 2010 lopun tarkastelussa 938 henkilöä (71 %) ja vuoden 2012 lopun tarkastelussa 993 henkilöä (75 %). Näistä vuoden 2010 lopussa 42,1 prosentin kuntoutustuki oli päättynyt ja pysyvälle työkyvyttömyyseläkkeelle oli siirtynyt 57,9 prosenttia. Vastaavat luvut vuoden 2012 lopussa olivat 37,4 ja 62,6 prosenttia. Suurin osa aineistosta, reilut 40 prosenttia, molemmissa tarkasteluajankohdissa oli 45–54-vuotiaita iän kuvatessa henkilön ikää kuntoutustuen alkaessa vuonna 2008. Kuntoutustukien päättymisen ilman uutta eläkettä oli yleisempää naisilla ja pysyvälle työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyminen yleisempää miesten osalta, kun verrataan sukupuolittaisiin osuuksiin aineistosta. Ilman uutta eläkettä päättäneistä kuntoutustuista kuntoutuskorotusta oli saanut noin 15 prosenttia molempien vuosien tarkastelussa.

Vuoden 2010 lopun tilanteessa aineistosta noin joka neljännellä oli ollut työsuhte voimassa koko kuntoutustuen ajan ja lähes 38 prosentilla ainakin kuntoutustuen alkaessa. Töitä kuntoutustuen rinnalla oli tehnyt noin 45 prosenttia ja yli 78 prosentilla

oli ollut työsuhde voimassa kuntoutusta edeltäneen vuoden aikana. Vuoden 2012 lopun tilanteessa työsuhde oli ollut voimassa koko kuntoutustuen ajan joka viidennellä ja kuntoutustuen alkaessa 35 prosentilla. Kuntoutustuen rinnalla töitä tehneiden osuus ja työelämästä tulleiden osuus olivat samoja kuin vuoden 2010 lopun tilanteessa. Kun prosenttiosuuksia tarkastellaan erikseen päättäneiden ja pysyväälle työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden osalta molemmissa seuranta-ajankohdissa työsuhteen voimassaolo kuntoutustuen alkaessa ja koko kuntoutustuen ajan oli yleisempää päättäneiden kuntoutustukien osalta. Samoin käy myös tarkasteltaessa kuntoutustuen rinnalla tehtyä työtä ja sitä oliko henkilö töissä kuntoutusta edeltävänä vuotena.

Taulukossa 11 on kuvattu logit-mallin tuottamat kerroinestimaatit ja marginaalivaikutukset sekä selittävien muuttujien prosentuaaliset osuudet. Marginaalivaikutukset esitetään vain tilastollisesti merkitsevien muuttujien osalta. Jatkuvien selittävien muuttujien osalta marginaalivaikutus kuvaa muutosta todennäköisyydessä päätyä pysyväälle työkyvyttömyyseläkkeelle, kun selittävä muuttuja muuttuu yhden yksikön verran. Pieni yksikköisten jatkuvien muuttujien tapauksessa marginaalivaikutukset lasketaan suuremman yksikön mukaan. Eläkkeen määrän marginaalivaikutus kuvaa muutosta todennäköisyydessä, kun eläkkeen määrä muuttuu 100 euroa ja ensimmäisen kuntoutustukijakson pituuden marginaalivaikutus kuvaa muutosta todennäköisyydessä, kun jakson pituus muuttuu kuukaudella.

Mikäli selittävä muuttuja on kaksiluokkainen, marginaalivaikutus kuvaa todennäköisyyden muutosta verrattuna toiseen. Muuttujien, joissa on useampi luokka, marginaalivaikutukset kertovat todennäköisyyden verrattuna asetettuun referenssiryhmään.

Suurin osa mallissa mukana olevista muuttujista on tilastollisesti merkitseviä ja näin ollen niiden avulla voidaan ennustaa kuntoutustuen jälkeistä todennäköisyyttä päätyä pysyväälle työkyvyttömyyseläkkeelle verrattuna kuntoutustuen päättymiseen ilman uutta eläkettä.

Taulukko 11. Logit- mallien tuottamat kerroinestimaatit ja marginaalivaikutukset estimoitaessa pysyvälle työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisen todennäköisyyttä kuntoutustuen jälkeen.

MUUTTUJA	Tilanne 31.12.2010			Tilanne 31.12.2012		
	%-osuus aineistosta	Kerroin	MV	%-osuus aineistosta	Kerroin	MV
Vakio		-1,478 *** (0,419)			-1,592 *** (0,389)	
Ikäryhmä						
18–34-vuotiaat	11,5	Ref.		14,0	Ref.	
35–44-vuotiaat	21,4	1,167 *** (0,324)	0,172	24,1	1,466 *** (0,290)	0,233
45–54-vuotiaat	41,2	2,425 *** (0,323)	0,401	42,6	2,710 *** (0,298)	0,459
55–62-vuotiaat	25,9	4,214 *** (0,382)	0,658	19,3	4,557 *** (0,392)	0,683
Sairausryhmä						
Mielenterveyden häiriöt	32,1	Ref.		37,6	Ref.	
Tuki- ja liikuntaelin sairaudet	36,2	-0,857 *** (0,245)	-0,128	32,2	-0,923 *** (0,238)	-0,138
Muut sairaudet	31,7	-0,675 *** (0,236)	-0,100	30,1	-0,774 *** (0,225)	-0,114
Nainen	43,5	-0,318* (0,184)	-0,048	43,7	-0,120 (0,181)	
Eläkkeen määrä		0,001*** (0,00)	0,009		0,001*** (0,000)	0,012
Kuntoutuskorotus	7,8	-1,711*** (0,354)	-0,267	8,9	-1,264 *** (0,296)	-0,202
Työsuhde voimassa koko kuntoutustuen ajan	25,5	-0,191 (0,313)		20,6	-0,155 (0,296)	
Työsuhde voimassa kuntoutustuen alkaessa	37,7	0,493 (0,398)		35,0	0,496 (0,340)	
Työskentely kuntoutustuen rinnalla	44,8	-0,984*** (0,342)	-0,151	44,3	-0,846 *** (0,294)	-0,130
Työelämästä tuleva	78,4	-0,307 (0,237)		74,3	-0,674 *** (0,232)	-0,101
Kuntoutustukijaksojen määrä		-0,586*** (0,084)	-0,088		-0,341 *** (0,064)	-0,052
Ensimmäisen kuntoutustukijakson pituus		-0,002* (0,001)	0,009		-0,001 * (0,001)	-0,006
Kuntoutustuen kesto kk		0,172*** (0,022)	0,026		0,113 *** (0,015)	0,017
Havaintojen lkm	938			993		

* Tilastollisesti merkitsevä 10 %:n merkitsevyystasolla, ** Tilastollisesti merkitsevä 5 %:n merkitsevyystasolla, *** Tilastollisesti merkitsevä 1 %:n merkitsevyystasolla

Tilastollisesti merkityksettömiksi muuttujiksi molemmissa tarkastelujaksoissa jäivät kuitenkin työsuhteen voimassaolo kuntoutustuen alkaessa sekä työsuhteen voimassaolo koko kuntoutustuen ajan. Nämä muuttujat kuitenkin nostavat mallin selitysasetta, jonka takia ne jätettiin malliin. Molemmat muuttujat olivat myös tilastollisesti merkitseviä yhden muuttujan estimoinneissa. Tämä kertoo sen, että näiden tekijöiden vaikutus selitettävään muuttujaan selittyy mallin muiden muuttujien avulla eikä työsuhteen pysyvyydellä kuntoutustuen alkaessa tai koko sen ajan voida ennustaa kuntoutustuen jälkeistä tilannetta. Työnantajan segmentti muuttuja ei ollut mallissa tilastollisesti merkitsevä eikä lisännyt mallin selitysasetta, joten se jätettiin pois mallista.

Tulosten mukaan yksi merkittävimmistä pysyväälle työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisen todennäköisyyttä pienentävistä tekijöistä on ammatillinen kuntoutus kuntoutustuen aikana. Näiden kuntoutuskorotusta saaneiden henkilöiden todennäköisyys päätyä pysyväälle työkyvyttömyyseläkkeelle oli vuoden 2010 tarkastelussa 27 prosenttia ja vuoden 2012 tarkastelussa 20 prosenttia pienempi. Naisten todennäköisyys päätyä pysyväälle työkyvyttömyyseläkkeelle 2-3 vuotta kuntoutustuen alkamisen jälkeen on tulosten mukaan viisi prosenttia pienempi kuin miesten. Sukupuolen vaikutus ei kuitenkaan ole enää tilastollisesti merkitsevä vuoden 2012 lopun tarkastelussa. Ikäryhmien osalta mallissa verrattiin vanhempien ikäryhmien eroa 18–34-vuotiaiden ryhmään. Molempien tarkasteluvuosien osalta erot olivat selvät. Todennäköisyys siirtyä pysyväälle työkyvyttömyyseläkkeelle kasvoi iän myötä. Jo 35–44-vuotiaat päätyivät pysyväälle työkyvyttömyyseläkkeelle 2-3 vuotta kuntoutustuen alkamisen jälkeen 17 prosenttia todennäköisemmin kuin 18–34-vuotiaat ja 55–62-vuotiaat 66 prosenttia todennäköisemmin. Erot kasvavat, kun tilannetta tarkastellaan 4-5 vuotta kuntoutustuen alkamisen jälkeen. Sairausryhmittäisessä tarkastelussa vertailuryhmänä käytettiin mielenterveyden häiriöt ryhmää. Pysyväälle työkyvyttömyyseläkkeelle päätyminen molemmissa tarkasteluajanjaksoissa on tulosten mukaan kaikkein todennäköisintä mielenterveyden häiriöiden ryhmässä. Muiden sairausryhmien todennäköisyys on 10–14 prosenttia pienempi. Eläkkeen määrä, jota tässä tarkastellaan jatkuvana muuttujana, on molemmissa tarkastelukohdissa tilastollisesti merkitsevä. Sadan euron muutos eläkkeen määrässä lisää prosentilla todennäköisyyttä päätyä pysyväälle työkyvyttömyyseläkkeelle.

Koko kuntoutustukijakson keston pidentyessä kuukaudella todennäköisyys päätyä pysyväälle työkyvyttömyyseläkkeelle kasvaa 2,6 prosenttia tarkasteltaessa tilannetta 2-3

vuotta kuntoutustuen jälkeen. 4-5 vuoden jälkeisessä tarkastelussa todennäköisyys kasvaa 1,7 prosenttia. Toisaalta tulosten mukaan jokainen kuntoutustuen jatko vähentää työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisen todennäköisyyttä 8,8 prosenttia vuoden 2010 lopun tarkastelussa ja 5,2 prosenttia vuoden 2012 lopun tarkastelussa. Tulosta selittää se, että suurin osa (33 %) vuonna 2008 alkaneista kuntoutustuista koostui vain yhdestä kuntoutustukijaksosta eli henkilöille ei ollut myönnetty jatkoa kuntoutustukeen. Vuonna 2008 alkaneista kuntoutustuista reilut 40 prosenttia päättyy pysyväälle työkyvyttömyyseläkkeelle 2-3 vuoden kuluessa kuntoutustuen alkamisesta ja 47 prosenttia 4-5 vuotta kuntoutustuen alkamisen jälkeen. Kuntoutustuki myönnetään aina ajaksi, jonka kuluessa voidaan olettaa henkilön työkyvyn palautuvan hoidon ja kuntoutuksen avulla. Tuloksista voidaan päätellä, että kuntoutustukijatkoja myönnetään oikeista syistä, mutta kuntoutustukijakson kokonaiskeston kasvu myös lisää pysyväälle työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisen todennäköisyyttä. Ensimmäisen kuntoutustukijakson pituuden vaikutus mallissa on myös tilastollisesti merkitsevä. Kuukauden lisäys ensimmäisen kuntoutustukijakson pituuteen pienentää prosentilla todennäköisyyttä päätyä pysyväälle työkyvyttömyyseläkkeelle. Kuntoutustukien määrä ja ensimmäisen kuntoutustuen kesto vähentää ja koko kuntoutustukijakson pituus lisää todennäköisyyttä päätyä pysyväälle työkyvyttömyyseläkkeelle.

Mallissa tutkittiin myös onko sillä, että henkilö on ollut työelämässä ennen kuntoutustuelle siirtymistä vaikutusta kuntoutustuen jälkeiseen tilanteeseen. Vuoden 2010 lopun tarkastelussa tulos ei ole tilastollisesti merkitsevä. Vuoden 2012 lopun tarkastelussa muuttuja oli tilastollisesti merkitsevä yhden prosentin merkitsevyystasolla. Henkilöiden, jotka olivat olleet työssä ennen kuntoutustukea, todennäköisyys päätyä työkyvyttömyyseläkkeelle on kymmenen prosenttia pienempi kuin sellaisilla henkilöillä, jotka eivät ole olleet työssä ennen kuntoutustukea.

Yksi mielenkiinnon kohde oli myös kuntoutustuen aikana tehdyn työn vaikutus kuntoutustuen jälkeiseen tilanteeseen. Molemmissa tarkasteluajankohdissa henkilöiden, jotka olivat tehneet töitä kuntoutustuen rinnalla, kuntoutustuet päättyivät ilman uutta eläkettä todennäköisemmin. Prosenttiosuuksittain mitattuna todennäköisyys päätyä työkyvyttömyyseläkkeelle oli 15 prosenttia pienempi vuoden 2010 lopun tarkastelussa ja 13 prosenttia pienempi vuoden 2012 lopun tarkastelussa.

8 TYÖHÖN PALUU KUNTOUTUSTUEN JÄLKEEN

8.1 Kuvailevaa analyysia

Kuntoutustuen päättymisen ilman uutta eläkettä ei aina tarkoita sitä, että henkilö olisi palannut työelämään. Tässä kolmannessa tutkimuskysymyksessä haetaan vastausta siihen mitkä tekijät vaikuttavat todennäköisyyteen, että henkilö palaa takaisin työelämään kuntoutustuen jälkeen. Tässä tarkastelussa aineistosta rajataan tarkasteluun vain ne henkilöt, joiden kuntoutustuki on päättynyt ilman uutta eläkettä tarkasteluvuoden loppuun mennessä. Tarkasteluvuodet ovat vuodet 2010 ja 2012. Vuoden 2010 loppuun mennessä ilman uutta eläkettä päättäneitä kuntoutustukia oli 395 ja vuoden 2012 loppuun mennessä 371.

Aikaisemmissa rekisteriselvityksissä työllistymistä on tarkasteltu vain katsomalla onko henkilö ollut tietyn vuoden lopussa työssä. Tässä aineisto mahdollistaa vastaavan tarkastelun lisäksi tarkastelun, joka ottaa huomioon henkilön työllistymisen kuntoutustuen jälkeen koko tarkasteluajanjaksolla eikä vain tietyn poikkileikkaushetken tilanteen perustella. Työhön paluuta koko tarkastelujakson aikana kuntoutustuen päättymisen jälkeen tarkastellaan vuoden 2012 loppuun saakka.

Taulukossa 12 on kuvattu aineiston jakautuminen eri selittävien tekijöiden suhteen sekä prosenttiosuudet työhön palanneista kunkin selittävän muuttujan osalta. Sekä vuoden 2010 että vuoden 2012 loppuun mennessä päättäneistä kuntoutustuista suurin osa oli 45–54-vuotiaita, tuki- tai liikuntaelinsairauden takia kuntoutustuella olleita, alle 655 euroa kuussa eläkettä saavia, työelämästä tulevia, SV päivärahalta ennen kuntoutustukea olleita miehiä.

Taulukko 12. Aineiston jakautuminen eri selittävien tekijöiden suhteen sekä prosenttiosuudet työhön palanneista.

	Päättyneet kuntoutustuet ennen 31.12.2010		Päättyneet kuntoutustuet ennen 31.12.2012		
	%-osuus aineistosta	töissä 31.12.2010	%-osuus aineistosta	Palannut töihin	töissä 31.12.2012
Ikäryhmä					
18–34-vuotiaat	20,8	39,0	26,1	67,0	40,2
35–44-vuotiaat	31,1	43,9	32,6	81,0	55,4
45–54-vuotiaat	39,7	48,4	36,4	78,5	54,8
55–62-vuotiaat	8,4	36,4	4,9	72,2	38,9
Yhteensä	100	44,1	100	76,0	50,4
Sairausryhmä					
Mielenterveyden häiriöt	25,6	34,7	28,3	65,7	39,0
Tuki- ja liikuntaelin sairaudet	39,5	46,2	36,1	79,1	50,7
Muut sairaudet	34,9	48,6	35,6	81,1	59,1
Yhteensä	100	44,1	100	76,0	50,4
Sukupuoli					
Nainen	47,1	44,1	45,3	76,8	50,6
Mies	52,9	44,0	54,7	75,4	50,2
Kuntoutuskorotus					
Ei kuntoutuskorotusta	85,8	41,0	84,9	72,7	46,0
kuntoutuskorotus	14,2	62,5	15,1	94,6	75,0
Segmentti					
Suurkonsernit	28,1	46,8	29,4	82,6	59,6
Suuryritykset	15,2	46,7	15,6	79,3	44,8
Yritykset	23,3	42,4	22,6	72,6	50,0
Pienyritykset	14,9	39,0	15,6	70,7	50,0
Mikroyritykset ja tilapäiset työnantajat	17,0	44,8	15,1	69,6	41,1
Yhteensä	98,5	44,1	98,3	76,0	50,4
Eläkkeen määrä					
0–655,00 €	27,6	31,2	30,2	60,7	33,9
655,01–1000,00 €	21,0	38,6	21,3	75,9	50,6
1000,01–1300,00 €	15,9	52,4	25,3	78,7	53,2
1300,01–1600,00€	19,7	50,0	12,1	88,9	62,2
yli 1600 €	15,7	58,1	11,1	97,6	75,6
Yhteensä	100	44,1	100	76,0	50,4
Työsuhde voimassa kuntoutustuen alkaessa					
Kyllä	42,3	57,5	39,6	89,8	63,9
Ei	57,7	34,2	60,4	67,0	41,5
Työsuhde voimassa koko kuntoutustuen ajan					
Kyllä	29,9	64,4	25,3	95,7	69,1
Ei	70,1	35,4	74,7	69,3	44,0
Työskentely kuntoutustuen rinnalla					
Kyllä	52,7	57,7	52,3	91,2	64,4
Ei	47,3	28,9	47,7	59,3	35,0
Työelämästä tuleva					
Kyllä	83,0	49,1	84,9	81,3	54,6
Ei	17,0	19,4	15,1	46,4	26,8
SV päiväraha ennen kuntoutustukea					
Kyllä	89,4	45,0	89,2	77,3	50,8
Ei	10,6	35,7	10,8	65,0	47,5
Havaintojen lkm	395		371		

8.1.1 Työhön palanneiden osuudet poikkileikkaushetken mukaan

Vuoden 2010 lopussa kuntoutustuen jälkeen työhön palanneita oli 44 prosenttia. Ikäryhmittäin tarkasteltuna työhön paluu oli yleisintä 45–54-vuotiaiden ryhmässä. Ikä kuvaa ikää kuntoutustuen alkaessa, joten kyseiset henkilöt olivat 47–57-vuotiaita vuoden 2010 lopussa. Sairausryhmittäin työhön paluu oli yleisintä muut sairaudet ryhmässä ja vähäisintä mielenterveyden häiriöt ryhmässä. Kuntoutuskorotusta saaneista 62,5 prosenttia oli palannut töihin, kun niistä, jotka eivät saaneet kuntoutuskorotusta, työhön oli palannut vain 41 prosenttia. Eri työnantajasegmenteissä työhön palanneiden osuuksissa ei ollut merkittäviä eroja, muiden kuin pienyritysten osalta, jossa työhön palanneiden osuus oli vain 39 prosenttia. Työhön palanneiden osuus oli suurempi suurempaa eläkettä saaneiden osalta. Yli 1600 euroa kuussa eläkettä saaneista 58,1 prosenttia oli palannut töihin kun vastaava osuus alle 655 euroa kuussa eläkettä saaneista oli 31,2 prosenttia. Työhön paluu oli myös yleisempää niiden osalta joilla oli ollut työsuhde voimassa kuntoutustuen alkaessa sekä niiden osalta, joilla työsuhde oli ollut voimassa koko kuntoutustuen ajan. Näiden suhteellisten osuuksien mukaan työhön paluu oli yleisempää myös työelämästä tulleilla, kuntoutustuen rinnalla töitä tehneillä ja SV päivärahaa ennen kuntoutustukea saaneilla henkilöillä.

Tarkasteltaessa työhön paluuta 4-5 vuotta kuntoutustuen alkamisen jälkeen (töissä 31.12.2012) työhön palanneita oli 50,4 prosenttia kuntoutustuen päättäneistä. Tarkasteltavina olleiden tekijöiden osalta työhön palanneiden prosentuaaliset osuudet olivat nousseet verrattuna vuoden 2010 lopun tilanteeseen kaikkien muiden paitsi työnantaja segmenttien suuryritykset ja mikroyritykset ja tilapäiset työnantajat osalta. Vuoden 2012 lopussa työhön palanneita oli eniten ryhmissä 35–44- ja 45–54-vuotiaat. Segmenteistä työhön paluu oli yleisintä suurkonsernit ryhmässä (59,6 %). Eläkkeen määrän mukaan työhön palanneiden osuus verrattuna vuoden 2010 lopun tilanteeseen kasvoi alle 655 euroa kuussa saaneiden osalta vain 2,7 prosenttiyksikköä, kun vastaava kasvu yli 1600 euroa kuussa saaneiden osalta 17,5 prosenttiyksikköä. Kuten vuoden 2010 lopun tilanteessa työhön paluu oli yleisempää työelämästä tulleilla, kuntoutustuen rinnalla töitä tehneillä ja SV päivärahaa ennen kuntoutustukea saaneilla henkilöillä sekä niiden osalta joilla oli ollut työsuhde voimassa kuntoutustuen alkaessa tai koko kuntoutustuen ajan.

8.1.2 Palannut töihin

Työhön paluuta 4-5 vuotta kuntoutustuen alkamisen jälkeen tarkastellaan myös palannut töihin näkökulmasta, jossa työhön palanneiksi katsotaan kaikki ne henkilöt, jotka ovat jossain vaiheessa kuntoutustuen päätyttyä palanneet töihin vähintään kuukaudeksi. Tämä tarkastelu ei siis rajoitu tarkastelemaan vain yhden päivän tilannetta vaan ottaa huomioon työhön paluun koko tarkasteluajanjaksolla. Näin tarkasteltuna työhön palanneiden osuudet ovat huomattavasti suuremmat. Vuoden 2012 loppuun mennessä päätyneistä kuntoutustuista työhön oli palannut 76 prosenttia eli reilut 25 prosenttiyksikköä enemmän kuin töissä 31.12.2012 tarkastelussa. Työhön paluu oli yleisempää täysin samojen tekijöiden osalta kuin töissä 31.12.2012 tarkastelussa. Ikäryhmästä 55–62-vuotiaat työhön palanneita oli 72 prosenttia eli 33 prosenttiyksikköä enemmän kuin töissä 31.12.2012 tarkastelussa. Nämä 55–62-vuotiaat olivat vuoden 2012 lopussa 57–65-vuotiaita, joten on luonnollista, että niin moni ei ole ollut enää töissä 31.12.2012 vaikka olisikin työllistynyt kuntoutustuen jälkeen.

8.2 Työllistymisen todennäköisyyteen vaikuttavat tekijät

Aikaisemmassa kappaleessa kuntoutustuen jälkeistä työllistymistä tarkasteltiin ristiintaulukointiin ja suhteellisiin frekvensseihin perustuvilla menetelmillä. Tässä kappaleessa tarkastellaan mitkä näistä selittävistä tekijöistä vaikuttavat työllistymisen todennäköisyyteen logististen regressioanalyysien avulla, joissa huomioidaan kaikkien selittävien tekijöiden vaikutus työhön paluuseen samanaikaisesti. Erityisenä kiinnostuksen kohteena on työsuhteen voimassaolon vaikutus työhön paluuseen. Gould ym. (2011) nostivat tutkimuksessaan työsuhteen voimassaolon merkittäväksi työhön paluuta edistäväksi tekijäksi.

8.2.1 Työhön paluu poikkileikkaushetken mukaan

Kuntoutustuen jälkeisen työhön paluun todennäköisyyttä tarkastellaan ensin logit malleilla, joissa työhön palanneiksi ($Y=1$) katsotaan ne henkilöt, joilla oli vakuutettu työsuhte voimassa tarkasteluvuoden viimeisenä päivänä. Logit -mallinnukset tehtiin erikseen vuoden 2010 ja vuoden 2012 loppuun mennessä päätyneiden kuntoutustukien osalta. Taulukossa 13 on kuvattu estimointien tuottamat tulokset. Marginaalivaikutukset näytetään vain tilastollisesti merkitsevien muuttujien kohdalla.

Taulukko 13. Logit-mallin tuottamat kerroinestimaatit ja marginaalivaikutukset estimoitaessa kuntoutustuen jälkeistä työhön paluuta.. (tutkimuskysymys 3)

MUUTTUJA	Tilanne 31.12.2010=Päättynyt		Tilanne 31.12.2012=Päättynyt	
	Kerroin	MV	Kerroin	MV
Vakio	-1,794 (0,634)		-1,146 (0,767)	
Ikäryhmä				
18–34-vuotiaat	0,973* (0,505)	0,188	0,804 (0,602)	0,200
35–44-vuotiaat	0,691 (0,455)	0,168	1,030* (0,575)	
45–54-vuotiaat	0,877* (0,449)		0,872 (0,571)	
55–62-vuotiaat	Ref.		Ref.	
Sairausryhmä				
Mielenterveyden häiriöt	Ref.		Ref.	
Tuki- ja liikuntaelin sairaudet	0,439 (0,331)		0,601* (0,344)	0,121
Muut sairaudet	0,463 (0,324)		0,839** (0,328)	0,168
Nainen	0,483* (0,253)	0,095	0,530** (0,262)	0,103
Eläkkeen määrä ryhmiteltynä				
0–655,00 €	-0,624 (0,414)		-1,416*** (0,500)	-0,283
655,01–1000,00 €	-0,644 (0,395)		-0,963** (0,485)	-0,189
1000,01–1300,00 €	-0,373 (0,397)		-1,171** (0,462)	-0,232
1300,01–1600,00€	-0,293 (0,381)		-0,658 (0,520)	
yli 1600 €	Ref.		Ref.	
Kuntoutuskorotus	0,937*** (0,339)	0,192	1,378*** (0,380)	0,266
Työsuhde voimassa koko kuntoutustuen ajan	0,507 (393)		0,157 (0,415)	
Työsuhde voimassa kuntoutustuen alkaessa	-0,693 (0,469)		-0,508 (0,458)	
Työskentely kuntoutustuen rinnalla	1,320*** (0,397)	0,280	1,327*** (0,386)	0,278
Työelämästä tuleva	0,718* (0,380)	0,144	0,398 (0,375)	
Kuntoutustukijaksojen määrä	-0,006 (0,080)		-0,070 (0,075)	
Kuntoutustuen kesto kk	-0,065*** (0,024)	-0,013	-0,023 (0,018)	
Havaintojen lkm	395		371	
* Tilastollisesti merkitsevä 10 %:n merkitsevyystasolla, ** Tilastollisesti merkitsevä 5 %:n merkitsevyystasolla, *** Tilastollisesti merkitsevä 1 %:n merkitsevyystasolla				

Estimoinneissa tilastollisesti merkityksettömiksi jääneitä selittäviä muuttujia olivat työsuhteen voimassaoloa koskevat muuttujat sekä kuntoutustukijaksojen määrä. Työsuhteen voimassaoloa koskevat muuttujat olivat tilastollisesti merkitseviä yhden muuttujan estimoinneissa, kuten Gouldin ym (2011) saamissa tuloksissa, mutta kun mallin lisättiin muut muuttujat merkitsevyys katosi. Tämä tarkoittaa sitä, että työhön paluun todennäköisyyttä ei voida ennustaa työsuhteen voimassaolon mukaan. Kuntoutustuen aikainen yhteys työelämään kuitenkin vaikuttaa työhön paluun todennäköisyyteen, kun molempien vuosien tarkasteluissa kuntoutustuen rinnalla tehdyn työn vaikutus oli yhden prosentin merkitsevyystasolla tilastollisesti merkittävä. Työllistyminen oli molempien vuosien tarkastelussa 28 prosenttia todennäköisempää niiden henkilöiden osalta, jotka olivat työskennelleet kuntoutustuen rinnalla.

Toinen molempien vuosien tarkasteluissa merkittävä työhön paluun todennäköisyyteen vaikuttava tekijä oli kuntoutustuen aikainen ammatillinen kuntoutus. Kuntoutuskorotusta saaneet palasivat töihin vuoden 2010 tarkastelussa 19 prosenttia todennäköisemmin ja vuoden 2012 tarkastelussa 27 prosenttia todennäköisemmin. Vuoden 2010 lopussa ilman uutta eläkettä päättäneistä kuntoutustuista kuitenkin vain 14 prosenttia oli saanut kuntoutuskorotusta ja vuoden 2012 lopun tilannetta tarkasteltaessa 15 prosenttia.

Muita yhden prosentin merkitsevyystasolla tilastollisesti merkitseviä selittäviä muuttujia oli kuntoutustuen kesto vuoden 2010 tarkastelussa ja eläkkeen määrä vuoden 2012 tarkastelussa. Kuntoutustuen keston kasvaessa yhdellä kuukaudella työllistymisen todennäköisyys vähenee reilulla prosentilla. Eläkkeen määrän vaikutusta tarkasteltiin ryhmittelemällä se viiteen ryhmään. Referenssiryhmäksi asetettiin ryhmä, jossa eläkkeen määrä oli suurin, yli 1600 euroa kuukaudessa. Tulosten mukaan työllistyminen oli sitä epätodennäköisempää mitä pienempi kuukausittainen eläke oli. Alle 655 euroa kuussa saaneiden todennäköisyys työllistyä oli 28 prosenttia epätodennäköisempää kuin yli 1600 euroa kuussa saaneiden. Tulos on odotetun mukainen, koska työeläkelakien mukainen eläke muodostuu työuran aikana kertyneiden ansioiden mukaan. Pienintä eläkettä saavien yhteys työelämään on usein katkennut jo ennen työkyvyttömyyseläkkeen hakemista. Pienintä eläkettä saavien ryhmästä suuri osa on myös nuoria alle 35-vuotiaita. Työhön paluu vähäistä todennäköisyyttä voi siis selittää se, että yhteys työelämään on katkennut tai sitä ei ole edes ehtinyt syntyä, jolloin työelämään palaaminen työkyvyn parantuessa on huomattavasti vaikeampaa.

län vaikutusta estimoitiin mallissa vertailemalla nuorempia ikäryhmiä 55–62-vuotiaiden ryhmään. Tulokset olivat kuitenkin vain kymmenen prosentin merkitsevyystasolla tilastollisesti merkitseviä. Töissä 31.12.2010 estimoinnissa 18–34- ja 45–54-vuotiaiden työllistyminen oli vajaat 20 prosenttia todennäköisempää kuin 55–62-vuotiaiden. Vuoden 2012 lopun tarkastelussa vain 35–44-vuotiaiden ero vertailuryhmään oli merkitsevä. 35–44-vuotiaiden todennäköisyys työllistyä oli 20 prosenttia todennäköisempää. Ikä kuvaa kaikissa estimoinneissa henkilön ikää kuntoutustuen alkaessa vuonna 2008.

Sairausryhmän vaikutusta tutkittaessa mielenterveyden häiriöt ryhmä asetettiin referenssiryhmäksi. Tulokset olivat merkitseviä vain vuoden 2012 estimoinnissa. Työllistyminen oli todennäköisempää tuki- ja liikuntaelinsairaudet (12 %) ja muut sairaudet (17 %) ryhmissä. Molempien vuosien tarkastelussa naisten todennäköisyys työllistyä oli 10 prosenttia parempi kuin miesten.

8.2.2 Työhön paluu koko tarkasteluajanjaksolta

Työhön paluun todennäköisyyteen vaikuttavia tekijöitä estimoitiin myös mallilla, jossa työhön palanneiksi $Y=1$ katsottiin kaikki henkilöt, jotka olivat työllistyneet vähintään kuukaudeksi kuntoutustuen päättymisen jälkeen ennen vuoden 2012 loppua. Taulukossa 14 on kuvattu logit- mallin tuottamat kerroinestimaatit ja marginaalivaikutukset.

Tulokset ovat samansuuntaisia kuin tarkasteltaessa työhön paluuta poikkileikkaushetken mukaan. Työhön paluun todennäköisyyteen tilastollisesti yhden prosentin merkitsevyystasolla vaikuttavat muuttujat ovat kuntoutuskorotus, työskentely kuntoutustuen rinnalla, kuntoutustuen kesto, eläkkeen määrä ja se onko henkilö ollut työsuhteessa kuntoutustukea edeltäneen vuoden aikana eli onko henkilö niin sanotusti työelämästä tuleva. Työhön paluu oli 13 prosenttia todennäköisempää niiden henkilöiden osalta, jotka olivat olleet työsuhteessa kuntoutustukea edeltäneen vuoden aikana. Tulosten mukaan kuntoutuskorotus lisää työhön paluun todennäköisyyttä 20 prosenttia ja kuntoutustuen rinnalla tehty työ jopa 35,5 prosenttia. Kuntoutustuen kestäessä kuukauden pidempään työllistymisen todennäköisyys pienenee prosentin. Eläkkeen määrä muuttujan merkitsevyystasot erosivat aikaisemman estimoinnin tuloksista, mutta vaikutukset työhön paluun todennäköisyyteen olivat samansuuntaiset. Pienintä eläkettä saavan todennäköisyys työllistyä on reilut 20 prosenttia pienempi kuin yli 1600 euroa kuussa eläkettä saavan.

Taulukko 14. Logit-mallin tuottamat kerroinestimaatit ja marginaalivaikutukset estimoitaessa kuntoutustuen jälkeistä työhön paluuta.

MUUTTUJA	Tilanne 31.12.2012=Päättyneet	
	Kerroin	MV
Vakio	1,102 (1,315)	
Ikäryhmä		
18–34-vuotiaat	0,971 (0,730)	0,166
35–44-vuotiaat	1,371 * (0,723)	
45–54-vuotiaat	0,843 (0,695)	
55–62-vuotiaat	Ref.	
Sairausryhmä		
Mielenterveyden häiriöt	Ref.	0,099
Tuki- ja liikuntaelin sairaudet	0,829* (0,438)	
Muut sairaudet	0,662 (0,421)	
Nainen	0,664* (0,343)	0,076
Eläkkeen määrä ryhmiteltynä		
0–655,00 €	-2,678** (1,123)	-0,224
655,01–1000,00 €	-2,176* (1,131)	-0,162
1000,01–1300,00 €	-2,927*** (1,119)	-0,257
1300,01–1600,00€	-1,764 (1,206)	
yli 1600 €	Ref.	
Kuntoutuskorotus	2,366*** (0,728)	0,205
Työsuhde voimassa koko kuntoutustuen ajan	0,767 (0,706)	
Työsuhde voimassa kuntoutustuen alkaessa	-1,617** (0,760)	-0,178
Työskentely kuntoutustuen rinnalla	3,015*** (0,684)	0,355
Työelämästä tuleva	1,029*** (0,399)	0,132
Kuntoutustukijaksojen määrä	-0,055 (0,091)	
Kuntoutustuen kesto kk	-0,068*** (0,022)	-0,008
Havaintojen lkm	371	
* Tilastollisesti merkitsevä 10 %:n merkitsevyystasolla, ** Tilastollisesti merkitsevä 5 %:n merkitsevyystasolla, *** Tilastollisesti merkitsevä 1 %:n merkitsevyystasolla		

Myöskään tässä estimoinnissa saatujen tulosten mukaan iän mukaan ei voida luotettavasti ennustaa työhön paluuta. Ainoa tilastollisesti merkitsevä tulos saatiin 35–44-vuotiaiden osalta. Tuloksen mukaan 35–44-vuotiaat työllistyvät noin 17 prosenttia todennäköisemmin kuin 55–62-vuotiaat. Kaikissa työhön paluuta tarkasteltavissa estimoinneissa vain 55–62-vuotiaiden todennäköisyys työllistyä eroaa muista ikäryhmistä, kun 55–62-vuotiaiden ollessa referenssiryhmänä muiden ikäryhmien kertoimet ovat lähes yhtä suuria. Sairausryhmittäin tarkasteltuna, mielenterveyden häiriöt ryhmän ollessa referenssiryhmä, vain tuki- ja liikuntaelinsairauksien ryhmän ero oli tilastollisesti merkitsevä. Tuki- ja liikuntaelin sairauksien ryhmästä työhön palaaminen on kymmenen prosenttia todennäköisempää kuin mielenterveyden häiriöiden ryhmästä.

Työsuhteen voimassaoloa kuvaavista muuttujista vain toinen oli tilastollisesti merkitsevä. Työhön palaaminen oli 18 prosenttia todennäköisempää niiden henkilöiden osalta, joilla oli ollut työsuhde voimassa kuntoutustuen alkaessa. Kuten poikkileikkaushetken mukaisessa tarkastelussa myös tässä molemmat työsuhteen voimassaoloa kuvaavat muuttujat olivat tilastollisesti merkitseviä, yhden muuttujan estimoinneissa. Tutkielman teon aikana työsuhteen voimassaolo kuntoutustuen alkaessa muuttuja osoittautui osittain epäluotettavaksi muuttujaksi, koska työsuhteiden loppumispäivien rekisteröintitavoissa voi olla eroja eläkkeiden alkaessa.

8.3 Työhön paluu vanhimman ja nuorimman ikäryhmän osalta

Työkyvyttömyyseläke myönnetään määräaikaisena kuntoutustukena, kun voidaan pitää todennäköisenä että henkilö pystyy hoidon ja kuntoutuksen avulla palaamaan työelämään. Tässä ja aikaisemmissa tutkimuksissa saatujen tulosten mukaan työhön paluu on kuitenkin epätodennäköistä 55–62-vuotiaina kuntoutustuelle jääneiden osalta. Näistä 55–62-vuotiaista noin 70 prosentin kuntoutustuki muuttuu pysyväksi työkyvyttömyyseläkkeeksi 2-3 vuoden kuluessa kuntoutustuen alkamisesta ja näistäkin suurimmalla osalla jo alle vuoden kestäneen kuntoutustuen jälkeen, kun vanhimman ikäryhmän kuntoutustuet kestivät koko tarkasteluajanjaksolla keskimäärin vajaat yhdeksän kuukautta. Tulosten mukaan yksi työhön paluun todennäköisyyttä parantava tekijä on kuntoutustuen aikainen ammatillinen kuntoutus. Vanhimmaasta ikäryhmästä kuntoutuskorotusta oli saanut viisi prosenttia ja näiden kuntoutuskorotusta saaneiden

keski-ikä kuntoutustuen alkaessa oli noin 57 vuotta. Koko työeläkejärjestelmästä mitattuna noin 90 prosenttia alle 35-vuotiaille myönnetyistä työkyvyttömyyseläkkeistä myönnetään määräaikaisina kuntoutustukina. Prosenttiosuus on lähellä sataa masennuksen ja tuki- ja liikuntaelinsairauksien aiheuttamissa työkyvyttömyyksissä (Gould ym. 2011). Tämän takia on erityisen kiinnostavaa tietää edesauttaako kuntoutustuki etuutena työhön paluuta ja millä toimenpiteillä voitaisiin parantaa nuorten palaamista työelämään kuntoutustuen päätyttyä. Vuonna 2008 alkaneista Varman alle 35-vuotiaille myöntämistä kuntoutustuista 68 prosentilla työkyvyttömyyden oli aiheuttanut jokin mielenterveyden häiriöihin kuuluva sairaus. Näistä noin joka kolmannella mielenterveyden häiriönä oli masennus tai toistuva masennus. Nämä 18–34-vuotiaat kuntoutustuelle jääneet olivat iältään keskimäärin 28-vuotiaita ja heistä 58 prosenttia oli miehiä. Kuntoutustuet kestivät keskimäärin koko tarkasteluajanjaksolla 2,4 vuotta. Vuoden 2012 lopussa kuntoutustuki jatkui vielä noin joka kolmannella, 43 prosentilla kuntoutustuki oli päättynyt ilman uutta eläkettä ja 18,5 prosenttia oli pysyvällä työkyvyttömyyseläkkeellä. Kuntoutustuen muuttuminen pysyväksi työkyvyttömyyseläkkeeksi on todennäköisempää vanhempien ikäryhmien osalta. Toisin sanoen kuntoutustukien päättyminen ilman uutta eläkettä on todennäköisempää alle 35 -vuotiaiden osalta. Kuntoutustuen päättyminen ei kuitenkaan tarkoita sitä, että henkilö olisi palannut työelämään. Kaikista vuoden 2010 loppuun mennessä päättyneistä kuntoutustuista 44 prosenttia oli palannut töihin. Töihin palanneiden osuus alle 35-vuotiaiden osalta oli 39 prosenttia. Vastaavasti kaikista vuoden 2012 loppuun mennessä päättyneistä kuntoutustuista töihin oli palannut puolet ja alle 35-vuotiaiden osalta 40 prosenttia. Tarkasteltaessa työhön paluuta koko tarkasteluajanjakson aikana töihin palanneiden osuus oli kaikkein pienin (67 %) alle 35-vuotiaina kuntoutustuelle jääneiden osalta. Kuntoutustuen päättyminen ilman uutta eläkettä ja työhön paluu näiden päättyneiden osalta on todennäköisempää muiden sairausryhmien kuin mielenterveyden häiriöiden osalta, johon kuuluvat sairaudet ovat yleisimpiä alle 35-vuotiaiden työkyvyttömyyden aiheuttajia. Työhön paluun todennäköisyyttä parantaa kuntoutuskorotus ja kuntoutustuen rinnalla tehty työ. Kuntoutuskorotusta oli kuitenkin saanut vain 8,4 prosenttia näistä alle 35-vuotiaista.

9 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Kuntoutustuki myönnetään silloin kun pidetään todennäköisenä, että henkilö pystyy palamaan työelämään hoidon ja kuntoutuksen avulla. Tässä saatujen ja aikaisempien tutkimusten tulosten mukaan kuitenkin vain harva palaa työelämään kuntoutustuen jälkeen, kuntoutustukien muuttuessa usein pysyviksi työkyvyttömyyseläkkeiksi (Gould ym. 2007; Gould ym. 2011; Laaksonen & Gould 2014).

Kuntoutustuki etuutena on onnistunut, kun henkilö pystyy palaamaan työelämään hoidon ja kuntoutuksen jälkeen. Kuntoutustuen tulee siis ensin päättyä ilman uutta eläkettä ja tämän jälkeen henkilön palata työelämään. Tässä tutkielmassa tarkasteltiin henkilöiden tilannetta 2-3 ja 4-5 vuotta kuntoutustuen alkamisen jälkeen sekä tutkittiin millä selittävillä tekijöillä voidaan ennustaa henkilön tilannetta kuntoutustuen jälkeen. Tämän jälkeen tutkittiin, millä tekijöillä voidaan ennustaa kuntoutustuen jälkeistä työhön paluuta niiden henkilöiden osalta, joiden kuntoutustuki on päättynyt ilman uutta eläkettä.

Kuntoutustuen jälkeinen tilanne

Suurin osa kuntoutustuista muuttuu pysyviksi työkyvyttömyyseläkkeiksi 2-3 vuoden kuluessa kuntoutustuen alkamisesta. Sairausryhmittäin aikaisempien selvitysten mukaan pysyväälle työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyminen on yleisintä tuki- ja liikuntaelinsairauksien takia kuntoutustuelle jääneiden osalta sekä 2-3 että 4-5 vuotta kuntoutustuen alkamisen jälkeen (Gould 2011). Tässä selvityksessä saatiin sama tulos 2-3 vuotta kuntoutustuen alkamisen jälkeen, mutta 4-5 vuoden jälkeisessä tarkastelussa se oli yleisintä mielenterveyden häiriöiden ryhmässä. Gouldin ym. (2011) selvityksessä mielenterveyden häiriöiden ryhmästä oli eroteltu masennuksen takia kuntoutustuelle jääneet. Näin ollen sairausryhmäkohtaisia tuloksia ei voida suoraan vertailla.

Kuntoutustuen jatkumiselle ei ole säädetty laissa määräaikaa, mutta soveltamiskäytännössä eläkeoikeuden tullessa arvioitavaksi uudelleen kuntoutustuen jatkuttua noin kaksi vuotta, jatketaan kuntoutustukea enää vain perustellusta syystä. Kuntoutustuen jatkuminen vielä 4-5 vuoden jälkeen oli yleisintä mielenterveyden häiriöiden takia kuntoutustuelle jääneillä, kun noin joka viidennellä kuntoutustuki jatkui edelleen. Koko aineistosta katsottuna kuntoutustuki jatkui joka kymmenennellä. Nämä

osuudet vastasivat Laaksosen & Gouldin (2014) saamia koko työeläkejärjestelmän kattavia tuloksia. Näin ollen työnantajan sektorilla ei näytä olevan vaikutusta kuntoutustuen keston.

Mielenterveyden häiriöihin kuuluvien sairauksien kestoja ja niiden vaikutusta työkykyyn on vaikea arvioida. Gouldin ym.(2011) selvityksessä neljän vuoden jälkeen kuntoutustuista jatkui vain neljä prosenttia. Selvityksessä tarkasteltiin vuonna 2005 kuntoutustuelle jääneitä, kun taas tässä tutkielmassa ja Laaksosen ja Gouldin (2014) tutkimuksessa seurattiin vuonna 2008 kuntoutustuelle jääneitä. Mielenterveyden häiriöihin kuuluvat sairaudet ovat yleisimpiä työkyvyttömyyden aiheuttavia sairauksia alle 45-vuotiaiden osalta. Alle 35-vuotiaille myönnettyistä kuntoutustuista lähes 70 prosenttia myönnettiin mielenterveyden häiriöiden aiheuttamien työkyvyttömyyksien takia. Tämä näkyy myös kuntoutustukien kestossa, kun joka kolmannen alle 35-vuotiaan kuntoutustuki jatkui edelleen 4-5 vuotta kuntoutustuen alkamisen jälkeen. Laaksosen ja Gouldin (2014) mukaan neljän vuoden seurantajakson jälkeen edelleen kuntoutustuella olevista 73 prosentilla työkyvyn heikentymisen taustalla oli jokin mielenterveyden häiriö.

Positiivista on kuitenkin se, että kuntoutustuen päättymisen ilman uutta eläkettä on kuitenkin suhteellisesti yleisempää kuin pysyväälle työkyvyttömyyseläkkeelle päättymisen alle 45-vuotiaiden osalta. Ero prosenttiosuuksissa oli selvä alle 35-vuotiaiden osalta, mutta 35–44-vuotiaiden osalta osuudet olivat jo lähellä toisiaan. 35–44-vuotiaista 10 prosentilla kuntoutustuki jatkui edelleen seurantajakson päättyessä, joten lopullisia osuuksia ei saada tällä tarkastelujaksolla.

Kuntoutustuen jälkeisen tilanteen todennäköisyyteen eli siihen päätyykö henkilö pysyväälle työkyvyttömyyseläkkeelle vai päätyykö kuntoutustuki ilman uutta eläkettä, vaikuttaa henkilön ikä, sairausryhmä, kuntoutuskorotus, kuntoutustukijaksojen määrä, kuntoutustuen kesto, eläkkeen määrä, työssäolo ennen kuntoutustukea ja kuntoutustuen rinnalla tehty työ. Nämä kaikki selittävät tekijät olivat tilastollisesti merkitseviä yhden prosentin merkitsevyystasolla. Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyminen on sitä todennäköisempää mitä vanhempi henkilö on kuntoutustuen alkaessa sekä niiden osalta, joiden työkyvyn heikkenemisen pääsyynä on jokin mielenterveyden häiriö. Kuntoutustuen päättymisen ilman uutta eläkettä on taas todennäköisempää

kuntoutuskorotusta saaneiden, ennen kuntoutustukea työssä olleiden ja kuntoutustuen rinnalla töitä tehneiden osalta.

Työhön paluu kuntoutustuen jälkeen

Työhön palanneita, ei eläkkeellä olevia, oli koko aineistosta 21 prosenttia, kun työhön palanneiksi katsotaan henkilö, jolla on ollut kuntoutustuen päätyttyä vähintään kuukauden kestänyt työsuhde ennen vuoden 2012 loppua. Kun työhön paluuta tarkastellaan poikkileikkaushetken mukaan (töissä 31.12.2012), työhön palanneita oli 14 prosenttia koko aineistosta. Osuus vastaa Gouldin ym.(2011) koko työeläkejärjestelmästä saatua osuutta, jonka mukaan 13 prosenttia oli palannut töihin kuntoutustuen jälkeen.

Jos työhön paluuta tarkastellaan koko aineistosta riippumatta kuntoutustuen jälkeisestä tilanteesta, työhön palanneita koko tarkasteluajanjaksolla oli 38 prosenttia. Heistä joka viides oli pysyvällä työkyvyttömyyseläkkeellä ja puolilla kuntoutustuki oli päättynyt ilman uutta eläkettä vuoden 2012 lopussa. Vastaavasti poikkileikkaushetken tilanteen mukaan tarkasteltuna vuoden 2010 lopussa joka viidennellä oli vakuutettu työsuhde voimassa. Näistä 66 prosenttia oli henkilöitä, joiden kuntoutustuki oli päättynyt ilman uutta eläkettä ja 13 prosenttia pysyvällä työkyvyttömyyseläkkeellä olevia. Vuoden 2012 lopussa työsuhde oli voimassa joka viidennellä, joista työkyvyttömyyseläkkeellä oli 13 prosenttia ja ilman uutta eläkettä päätyneitä oli 70 prosenttia.

Laaksosen ja Gouldin (2014) mukaan suurin osa työhön palanneista palasi töihin 1-2 vuoden kuluessa kuntoutustuen alkamisesta. Kumulatiivinen työhön paluu oli siis aluksi nopeaa neljän vuoden seuranta-ajanjaksolla, mutta hidastui selvästi kaikkien muiden sairausryhmien paitsi mielenterveyden häiriöiden osalta 1-2 vuoden jälkeen. Mielenterveyden häiriöiden osalta kumulatiivinen työhön palanneiden osuus kasvoi tasaisesti koko tarkastelujakson aikana, jääden kuitenkin huomattavasti vähäisemmäksi kuin muissa sairausryhmissä. Nämä tulokset ovat sopusoinnussa tässä ja aikaisemmissa tutkimuksissa saatuihin tuloksiin, joiden mukaan kuntoutustuet kestävät pidempään mielenterveyden häiriöiden osalta (Gould ym.2007; Gould ym.2011). Mielenterveyden häiriöiden aiheuttamat kuntoutustuet kestivät keskimäärin 26 kuukautta, kun kaikkien muiden sairausryhmien osalta keskimääräinen kesto oli reilut 13 kuukautta. Jotta henkilö voidaan katsoa työhön palanneeksi, on kuntoutustuen ensin päätyttävä. Tällöin

on luonnollista, että suurin osa työhön paluusta muiden kuin mielenterveyden häiriöiden osalta tapahtuu 1-2 vuoden kuluessa.

Sairausryhmittäin työhön palanneiden osuus oli suurin muut sairaudet ryhmässä ja pienin mielenterveyden häiriöt ryhmässä sekä poikkileikkaushetkien mukaan että koko tarkasteluajanjaksolta katsottaessa. Sukupuolittaiset erot työhön palanneiden osuuksissa jäivät olemattomiksi. Työhön paluu oli yleisintä 45–54-vuotiaden osalta, kun kuntoutustuen alkamisesta oli kulunut 2-3 vuotta. Koko tarkasteluajanjakson aikana ja 4-5 vuotta kuntoutustuen alkamisen jälkeen työhön paluu oli yleisintä 35–54-vuotiaden osalta.

Tulosten mukaan työhön paluun todennäköisyyteen vaikuttavat voimakkaimmin kuntoutustuen aikainen ammatillinen kuntoutus ja kuntoutustuen rinnalla tehty työ. Näiden selittävien muuttujien kertoimet olivat kaikissa työhön paluun analyyseissa tilastollisesti merkitseviä yhden prosentin merkitsevyystasolla. Tässä saadut tulokset ovat yhdenmukaisia Laaksosen ja Gouldin (2014) saamien tulosten kanssa, joiden mukaan työhön paluun todennäköisyyttä parantavat voimakkaasti kuntoutustuen aikainen ammatillinen kuntoutus ja työssäolo ennen kuntoutustukea. Vastaavaa työssäoloa ennen kuntoutustukea tutkittiin tässä tutkielmassa työelämästä tullut muuttujan avulla. Työssäolo ennen kuntoutustukea ei ollut tilastollisesti merkittävä muuttuja, kun työhön paluuta mallinnettiin poikkileikkaushetkitiedon mukaan, mutta tarkasteltaessa työhön paluuta koko tarkastelujakson aikana oli se yhden prosentin merkitsevyystasolla tilastollisesti merkittävä.

Ammatillisen kuntoutus on siis merkittävä sekä kuntoutustuen päättymistä että kuntoutustuen jälkeistä työhön paluuta edistävä tekijä. Kuitenkin vain harva kuntoutustuella ollut on saanut kuntoutuskorotusta. Osittain tämä johtuu siitä, että kaikki kuntoutusohjauskirjeen saaneet eivät hae kuntoutusta. Kuntoutustuella olevien osalta ei myöskään aina täyty kuntoutuksen myöntämisedellytys, jonka mukaan työansioita on pitänyt kertyä kuntoutushakemusta edeltäneiden viiden vuoden aikana 33 352 euroa (vuoden 2013 tasossa).

Vuoden 2015 alusta on tulossa voimaan lakiuudistus, jonka jälkeen työeläkelaitokset selvittävät työkyvyttömyyseläkettä hakevan henkilön oikeuden ammatilliseen kuntoutukseen oma-aloitteisesti. Tällöin työkyvyttömyyseläkepääätöksen mukana lähetetään ennakkopäätös oikeudesta ammatilliseen kuntoutukseen, mikäli

myöntämisedellytykset täyttyvät. Lakiuudistuksen tavoitteena on nopeuttaa kuntoutustoimien aloittamista. Se miten lakimuutos tulee vaikuttamaan kuntoutuskorotusta saaneiden määrään ja työhön paluuseen jää nähtäväksi.

Aikaisemmissa tutkimuksissa (Gould ym. 2011; Joensuu ym. 2008) työsuhteen voimassaolo on nostettu merkittäväksi työhön paluuseen vaikuttavaksi tekijäksi. Gouldin ym. (2011) mukaan kuntoutustuen jälkeiseen työhön paluuseen liittyi voimakkaasti kaikissa ikä-, sukupuoli- ja sairausryhmissä voimassa ollut työsuhde. Myös tässä tutkielmassa työhön palanneiden osuudet työsuhteen voimassaolotietojen mukaan ovat suuremmat niillä, joilla oli ollut työsuhde voimassa kuntoutustuen alkaessa tai koko sen ajan. Nämä työsuhteen voimassaoloa koskevat muuttujat olivat tilastollisesti merkitseviä työhön paluuta ennustavia muuttujia yhden selittävän muuttujan malleissa. Kun malliin lisättiin muut selittävät muuttujat, työsuhteen voimassaoloa koskevat muuttujat eivät olleet enää tilastollisesti merkitseviä. Tästä voidaan päätellä, että työhön paluun todennäköisyyteen vaikuttavat muut tekijät kuin työsuhteen voimassaolo. Tämä saatu tulos osoittaa miten harhaan johtavia päätelmiä voidaan tehdä, jos vaikuttavuutta tarkastellaan vain yhden muuttujan malleilla tai suhteellisilla osuuksilla.

Kuntoutustuen päättymisen ilman uutta eläkettä ja työhön paluu kuntoutustuen jälkeen on kuitenkin todennäköisempää niiden henkilöiden osalta, jotka ovat tehneet töitä kuntoutustuen rinnalla. Näiden tulosten valossa yhteys työelämään voidaan nähdä merkittävänä, vaikka työsuhteen voimassaoloa koskevat muuttujat eivät sitä pysty selittämään. Kuntoutustuen rinnalla tehty työ lisää työelämään palaamisen todennäköisyyttä 28 prosenttia, kun työllistymisen todennäköisyyttä estimoitii poikkileikkaushetken mukaan 2-3 ja 4-5 vuotta kuntoutustuen alkamisen jälkeen. Kun työllistymistä tarkasteltiin koko seuranta-ajanjaksolta vastaava luku oli 35,5 prosenttia. Kuntoutustuen rinnalla työskentelyä on helpotettu vuonna 2010 voimaan tulleen määräaikaan työhön paluun edistämislain myötä (TyEdL). Laki helpottaa työkyvyttömyyseläkkeillä olevien henkilöiden mahdollisuutta ottaa vastaan satunnaisia ja lyhytaikaisia töitä.

Kuntoutustuen myöntämisen edellytyksenä laissa on, että henkilölle on tehty hoito- ja kuntoutussuunnitelma. Käytännössä tämä tarkoittaa B-lääkärilausunnossa hoitavan lääkärin tekemää suunnitelmaa, joka on yleensä lääkinällinen. Tässä ja aikaisemmissa

tutkimuksissa saatujen tulosten valossa jään miettimään, onko tämä riittävä suunnitelma, jolla tuetaan työhön paluuta mielenterveyden häiriöiden aiheuttaman työkyvyttömyyden osalta? Mielenterveyden häiriöiden yleistymisen työkyvyttömyyden aiheuttajana ja vähäinen työhön paluu tästä sairausryhmästä tulevat kansantaloudellisesti kalliiksi.

LÄHTEET

Kirjallisuus:

Autor, D. & Duggan, M. (2010). Supporting work: A Proposal for Modernizing the U.S. Disability Insurance System. The Center for American Progress and The Hamilton Project.

Bloch, F.S. & Prins, R. toim. (2001). Who returns to work and why? A six-country study on work incapacity and reintegration.

Burkhauser, R. & Daly, M. (2011). The Declining Work and Welfare of People with Disabilities: What Went Wrong and a Strategy for Change,. Washington D.C.: American Enterprise Institute.

Gould, R., Grönlund, H., Korpiluoma, R., Nyman, H. ja Tuominen, K. (2007). Miksi masennus vie eläkkeelle? Eläketurvakeskuksen raportteja 01/2007. Helsinki: Eläketurvakeskus.

Gould, R., Lampi, J. & Nyman, H. (2011). Työhönpaluu kuntoutustuen jälkeen. Eläketurvakeskuksen keskustelunaloitteita 03/2011.

Greene, W. H. (2003). Econometric Analysis (5.painos). New Jersey: Prentice-Hall. s. 665–668.

Joensuu, M., Kivistö, S., Malmelin, J. & Lindström, K. (2008). Pitkä sairausloma ja työhönpaluu. Työ ja ihminen, Tutkimusraportti 34. Helsinki: Työterveyslaitos.

Juopperi, J. & Lampi, J. (2012). Työllisyys ja kuntoutus ennen työkyvyttömyyseläkepäättöstä. Eläketurvakeskuksen keskustelunaloitteita 01/2012.

Korkeamäki, O. & Kyyrä, T. (2012). Institutional Rules, Labour Demand and Retirement through Disability Programme Participation. Journal of Population Economics 2/25. s. 439–468.

Kuuva, N. (2011). Takaisin työhön vai työkyvyttömyyseläkkeelle? Työkykyä palauttavat prosessit. Eläketurvakeskuksen keskustelunaloitteita 05/2011. Helsinki: Eläketurvakeskus.

Kyyrä, T., Tuomala, J. & Ylinen, T. (2012). Työnantajan omavastuuperiaate työkyvyttömyyseläkkeissä. Eläketurvakeskuksen raportteja 04/2012. Helsinki: Eläketurvakeskus.

Kyyrä, T. & Tuomala, J. (2013) Does experience rating reduce disability inflow? VATT Valmisteluraportit 46/2013. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus (VATT).

Laaksonen, M. & Gould, R. (2014) Return to work after temporary disability pension in Finland. Journal of Occupational Rehabilitation. 11/2014.

OECD (2010). *Sickness, disability and work: Breaking the barriers-A synthesis of findings across OECD countries*. Paris: OECD.

Saarnio, L. (2014). *Työeläkekuntoutus vuonna 2013. Eläketurvakeskuksen tilastoraportteja 05/2014*. Helsinki: Eläketurvakeskus.

Verbeek, M. (2008). *A Guide to Modern Econometrics* (3. painos). Rotterdam: RSM Erasmus University. s.200–202.

Ylinen, T. (2010). *Työkyvyttömyyseläkkeet ja työnantajan omavastuuperiaate TEL:sta TyEL:iin. VATT Valmisteluraportit 4/2010. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus (VATT)*.

Oikeudelliset lähteet:

Laki takuueläkkeestä 20.8.2010/703

TyEdL. Laki työkyvyttömyyseläkkeellä olevien työhönpaluun edistämisestä 9.10.2009/738.

TyEL. Työntekijän eläkelaki 19.5.2006/395.

Työsopimuslaki 26.1.2001/55

Internet-lähteet:

Eläketurvakeskus (etk): Sopimustyönantajan maksuluokkamaksu. (Haettu 1.4.2014)

http://www.etk.fi/fi/service/tk-maksun_maksuluokat/395/tk-maksun_maksuluokat

Työeläkelakipalvelu. Soveltamisohje (2013). Työeläkekuntoutuksen keinot ja suunnitelma. (Haettu 30.4.2014)

<http://tyoelakelakipalvelu.etk.fi>

Työeläkelakipalvelu. Soveltamisohje (2013). Työkyvyn arviointi ja eläkeasian ratkaiseminen. (Haettu 15.3.2014)

<http://tyoelakelakipalvelu.etk.fi>

Kela. Takuueläke. (Haettu 8.6.2014)

<http://www.kela.fi/takuuelake>

Keskinäinen työeläkevakuutusyhtiö Varma (Varma). TyEL-maksu 2014. (Haettu 10.10.2014)

<https://www.varma.fi/fi/PdfDocuments/Anonymous/Julkaisut/Maksuopas.pdf>

Sosiaali- ja terveysministeriö (stm). Oikeus kuntoutukseen selvitettävä ennen työkyvyttömyyseläkettä. (Haettu 15.11.2014)

<http://www.stm.fi/tiedotteet/tiedote/-/view/1891331#fi>

Työeläkevakuuttajat TELA ry: Työurien pidentäminen (Haettu 21.4.2014)

http://www.tela.fi/tyoelakeala/tyourien_pidentaminen

Työsopimuksen irtisanominen. (Haettu 13.3.2014)

<http://www.tyosopimuslaki.fi>

Varman vuosikertomus 2013. (Haettu 15.9.2014)

<http://vuosikertomus.varma.fi>